

वार्षिक प्रगति पुस्तिका

आ.व. २०७५/०७६

(सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ५(३) बमोजिम
सार्वजनिक गरिएको विवरण)

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

वातावरण विभाग

बबरमहल, काठमाडौं

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वातावरण विभाग

पत्र संख्या : ०७६/७७

चलानी नं. :

मन्तव्य

स्वच्छ वातावरणमा बाँच्न पाउनु नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो भन्ने कुरा अन्तराष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय कानूनमा स्थापित भईसकेको छ । नेपालको संविधानले मौलिक हक अन्तर्गत धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणको हकलाई समावेश गरेको छ । जस अन्तर्गत प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने, साथै वातावरणीय प्रदूषण वा हासबाट हुने क्षतिबाट पीडितलाई प्रदूषकबाट कानून बमोजिम क्षतिपुर्ति पाउने हकको समेत सुनिश्चितता गरेको छ । वर्तमान सन्दर्भमा वायु प्रदूषण, पानी र माटोको प्रदूषण, जलवायु परिवर्तन, वन विनास, विद्युतीय-फोहोर (E-waste) लगायत विभिन्न किसिमका हानिकारक फोहोरमैलाको उत्सर्जन इत्यादी मानव सिर्जित प्रमुख वातावरणीय समस्याहरू हुन् । पृथ्वीको वातावरणमा दिनानुदिन बढ्दै गईरहेको विभिन्न अवस्थालाई अझ बढी बिग्न नदिन, प्रदूषित वातावरणलाई जीवन अनुकूल बनाउनका लागि वातावरण संरक्षण ऐन, नियमावली को प्रभावकारी कार्यान्वयन, विभिन्न किसिमका निर्देशिका, मापदण्ड आदिको निर्माण तथा समयानुकूल परिमार्जनसहित विद्यमान वातावरणीय समस्याहरू नियन्त्रण, न्यूनीकरण र नियमन गर्न नेपाल सरकार प्रतिबद्ध रहेको छ ।

यस सन्दर्भमा नेपालमा विद्यमान तथा बढ्दो वातावरणीय समस्याहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि प्रबर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक उपायस्वरूप वातावरणीय मापदण्डहरूलाई प्रभावकारी रूपमा लागू गर्न दबाव दिने र अनुगमन गर्ने, वातावरणीय व्यवस्थापनको अवधारणालाई स्थानीय स्तरसम्म पुऱ्याउने, नेपालको वातावरणीय क्षयीकरण र जलवायु परिवर्तनका कारण सिर्जित समस्याहरूलाई समाधान गर्न सरकारी, गैरसरकारी, निजीक्षेत्र लगायतका सबै सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने र वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको प्रभावकारी अनुगमन गर्ने लगायतका कार्यहरू वातावरण विभागबाट सम्पादन भइरहेको छ ।

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, सिकाईहरू आदान प्रदान गर्ने र विगतमा भएका कमी कमजोरीहरू सुधार गर्ने एक सशक्त माध्यम हो साथै सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ५(३) ले सार्वजनिक निकायलाई यस प्रतिवेदनमा रहेबमोजिमका विवरणहरू सूचिकृत गरी प्रकाशन गर्ने दायित्व प्रदान गरेको छ । वातावरण संरक्षण तथा संवर्द्धनका क्षेत्रमा वातावरण विभागले गरेका प्रयासहरूको लेखाजोखा गर्ने उद्देश्यले आ.व. २०७५/०७६ को यस वार्षिक प्रगति पुस्तिकामा आर्थिक वर्षमा भएका प्रगतिको सारांश प्रस्तुत एवं विश्लेषण समेत गर्ने जमर्को गरिएको छ । यो पुस्तिकाले आगामी दिनमा विभाग एवं सरोकारवाला निकायहरूलाई समेत योजना तर्जुमा गर्नका लागि मार्गनिर्देश गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, यस वार्षिक प्रगति पुस्तिकाको पाण्डुलिपी तयार गर्न अथक प्रयास गर्नु हुने मेरा सहकर्मी कर्मचारी साथीहरू तथा पुस्तिकाका लागि आवश्यक विवरण तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराई प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहान्छु । यस पुस्तिकालाई थप परिष्कृत, सान्दर्भिक एवं उपयोगी बनाउन पाठकवर्गको रचनात्मक सुझावको अपेक्षा गर्दछु

(आभा श्रेष्ठ कर्ण)

महानिर्देशक

कार्यालयको ठेगाना:
बबरमहल, काठमाडौं

कार्यालयको टेलिफोन नं.
०१-४२२१७९७/४२२०८३७

फ्याक्स:
०१-४२२१५५७

इमेल:
info@doenv.gov.np

वेबसाईट:
www.pollution.gov.np

विषय सूची (Table of Contents)

भाग-१ परिचयात्मक सारांश (Introductory Summary)	१
१.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि (Historical Background)	१
१.२ स्थापनाको औचित्य (Justification of Establishment)	३
१.३ उद्देश्यहरू (Objectives)	५
१.४ दृष्टिकोण (Vision)	५
१.५ रणनीतिहरू (Strategies)	६
१.६ प्रमुख कार्यहरू (Major Activities)	६
१.७ अपेक्षित उपलब्धिहरू (Expected Outcome)	७
१.८ जनशक्तिको विवरण (Human Resource Status)	८
भाग-२ विभागद्वारा सम्पादित कार्यहरू र प्रगतिको अवस्था (Work Conducted by Department & Progress Status)	१०
२.१ आ.व. २०७५/०७६ को वार्षिक कार्यक्रम	१०
२.२ विनियोजित बजेट र खर्चको स्थिति (३ आर्थिक वर्षको)	१६
२.३ आ.व. २०७५/०७६ मा चौमासिकगत बजेट विनियोजन सम्बन्धी विवरण	१६
२.४ भौतिक तथा वित्तीय प्रगतिको अवस्था (३ आर्थिक वर्षको प्रतिशतमा)	१७
२.५ आ.व. २०७५/०७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार कार्यक्रमगत वार्षिक प्रगति विवरण	१७
२.६ आ.व. २०७५/०७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार भौतिक प्रगति ८० प्रतिशत भन्दा कम तथा ५० प्रतिशत भन्दा बढी भएका कार्यक्रमहरू र सोको कारण	२५
२.७ आ.व. २०७५/०७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार भौतिक प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम भएका कार्यक्रमहरूको विवरण र सोको कारण	२६
२.८ आ.व. २०७५/०७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार शाखागत रूपमा सम्पादन भएका कार्यक्रमहरू र प्रगति अवस्था	२८

२.८.१ प्रशासन तथा योजना शाखा	२८
२.८.२ वातावरणीय प्रदुषण तथा नियमन शाखा	४६
२.८.३ वातावरणीय प्रयोगशाला शाखा	५१
२.८.४ वातावरणीय अध्ययन तथा तथ्यांक शाखा	५५
२.८.५. वातावरणीय परिक्षण तथा अनुगमन शाखा	६४
२.९ आ.व. २०७५/७६ मा बेरुजु फर्छ्यौट तथा राजस्व संकलनको स्थिति	७४
भाग-३ समस्या, चुनौतीहरू र समाधान	७५
३.१ कार्य सम्पादनमा आइपरेका समस्या, कठिनाइ एवं चुनौतीहरू	७५
३.२ समस्या समाधानका लागि गरिएका पहलहरू	७५
अनुसूचीहरू:	
अनुसूची १: विभागको सांगठनिक संरचना	
अनुसूची २: विभागमा हालसम्म कार्यरत महानिर्देशकहरूको नामावली	

भाग-१ परिचयात्मक सारांश (Introductory Summary)

१.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि (Historical Background)

मानव स्वास्थ्यको रक्षा गर्नु र वातावरण संरक्षण गर्नु प्रत्येक राज्यको दायित्व अन्तर्गत पर्दछ । वातावरण एक वृहत् विषय हो जसले भौतिक, जैविक, सांस्कृतिक र सामाजिक प्रणालीहरू, आर्थिक तथा मानवीय क्रियाकलापहरू र यिनका अवयवहरू तथा यिनीहरू बीचको अन्तरक्रिया र अन्तरसम्बन्धलाई जनाउँछ । वर्तमान सन्दर्भमा वायु प्रदुषण, पानी र माटोको प्रदुषण, जलवायु परिवर्तन, वन विनास, विद्युतीय लगायत विभिन्न किसिमका हानिकारक फोहोरमैलाको उत्सर्जन इत्यादी मानवसिर्जित प्रमुख वातावरणीय समस्याहरू हुन् । यी समस्याहरूको समाधान निश्चित मापदण्ड सहित नियन्त्रण र नियमन गर्नु आजको आवश्यकता रहेको छ । नेपाल पनि वातावरण विनाशको बढ्दो दर र त्यसको व्यवस्थापनको विश्वव्यापी चासोबाट अछुतो रहन सक्दैन । मानव जातिले आफ्ना विभिन्न आवश्यकता पूरा गर्ने क्रममा निर्माण गर्ने विभिन्न पुर्वाधार एवं भौतिक संरचनाले गर्दा वातावरणीय सन्तुलनमा समेत असर परेको छ । वर्तमान पुस्ताले भावी पुस्तालाई स्वच्छ र स्वस्थ पृथ्वी हस्तान्तरण गर्नु पर्दछ भन्ने दिगो विकासको मूल मर्म र भावनालाई आत्मसात गर्दा मानवीय क्रियाकलापका हरेक आयाम कुनै न कुनै रूपमा वातावरणीय पक्षसँग गांसिएको हुन्छन् । अतः दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप वातावरणीय पक्षमा कम भन्दा कम प्रतिकूल प्रभाव पर्ने गरी मानवीय क्रियाकलाप संचालन गर्नु समाज र मानवको व्यक्तिगत दायित्व पनि हो ।

तसर्थ वातावरण संरक्षण, प्रदुषण रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदा संरक्षणका साथै नेपालले क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा गरेका प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको लागि कार्यकारी निकायको आवश्यकता बोध गरी वि.सं. २०५२ सालमा जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको स्थापना भएको थियो । वि.सं. २०६१ साल चैत्र महिनामा तत्कालिन जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय खारेज भई सो मन्त्रालयको वातावरण महाशाखा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा गाभिई वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय कायम गरिएको थियो । नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६६/०२/२९ को निर्णयबाट नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) (दोश्रो संशोधन) नियमावली, २०६६ स्वीकृत भई साविक वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट छुट्टिई अलगगै वातावरण मन्त्रालय स्थापना भएको र नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६९/०२/०५ को निर्णयबाट पुनः विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय संग गाभिई विज्ञान प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय गठन भएको हो । त्यसै गरी नेपाल

सरकारको मिति २०७२/०९/१५ को निर्णयानुसार विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय बाट वातावरण मन्त्रालय छुटिई जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको गठन भएको हो । मिति २०७४/१२/०१ मा हालको राज्य पुनर्संरचना तथा संविधानमा गरेको व्यवस्था अनुसार मन्त्रालयको संख्या हेरफेर गर्दा वातावरण मन्त्रालय तात्कालिन वन तथा भु-संरक्षण मन्त्रालयसंग गाभिई वन तथा वातावरण मन्त्रालयको गठन भएको छ ।

वि.स. २०५८ सालमा त्रिभूवन विश्व विद्यालय अन्तर्गत संचालित आर्थिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र (सेडा) ले नेपालभर वातावरणीय प्रशासनलाई संस्थागत गर्न मन्त्रालय अन्तर्गत एक शसक्त निकायको स्थापना गर्न सिफारिश गरेको थियो । दशौं योजनाले योजना अवधिमा मन्त्रालय अन्तर्गत एक वातावरण व्यवस्थापन तथा प्रर्वद्धन केन्द्र स्थापना गर्ने लक्ष्य राखेको थियो । तत्कालीन जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत डेनिस सरकारको सहयोगमा संचालित वातावरण क्षेत्र सहयोग कार्यक्रमले मन्त्रालय अन्तर्गत वातावरण प्रर्वद्धन तथा संरक्षण केन्द्र स्थापनामा जोड दिएको थियो । नेपालको संविधान, २०७२ को धारा ३० द्वारा प्रदत्त स्वच्छ वातावरणको हकको सुनिश्चितताको लागि एवं वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियमावलीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न समेत मन्त्रालय अन्तर्गत कार्यान्वयनस्तरमा एक शसक्त निकायको आवश्यकता बोध गरिएको थियो । जसद्वारा मन्त्रालयले तर्जुमा गरेका नीति, कार्यक्रम, कार्यविधि तथा मापदण्डहरूलाई प्रभावकारी ढंगले कार्यान्वयन गर्न सहज हुने अपेक्षा गरिएको थियो । वि.सं. २०६१ सालमा मन्त्रालय अन्तर्गत एक शसक्त निकायको स्थापना गर्न तत्कालिन जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयका सचिवज्यूको अध्यक्षतामा सामान्य प्रशासन र अर्थ मन्त्रालयका सहसचिवहरू र तत्कालिन जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयका पदाधिकारीहरू सम्मिलित एक कार्यटोली गठन गरिएको थियो । सोही सन्दर्भमा सो टोलीले मलेशिया र भारतको समेत भ्रमण गरेको थियो भने मिति २०६१/०५/२२ मा अर्थ मन्त्रालयले विभागीय स्तरको निकाय गठन गर्न सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा सहमति पठाएको थियो । मन्त्रालय अन्तर्गत विभागीय स्तरको कार्यालय स्थापना गर्न विभिन्न प्रयास भइरहँदा मिति २०६१/१२/१० को नेपाल सरकारको निर्णयानुसार जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय खारेज भई सो मन्त्रालयको वातावरण महाशाखा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा गाभिन गई वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको रूपमा मन्त्रालय कायम भयो । यसै सिलसिलामा मन्त्रालय अन्तर्गत वातावरण विभागको गठन गर्न तत्कालिन वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सहसचिवको संयोजकत्वमा शाखा प्रमुखहरू सम्मिलित एक कार्य टोली गठन गरिएको र सो कार्यटोलीले वातावरण विभागको गठन गर्न आवश्यक रहेको भनी

मिति २०६५/१२/३० मा संगठन पुनसंरचना सम्बन्धी प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पेश गरेको थियो । यसरी तयार भएको प्रतिवेदनको आधारमा वातावरण विभाग गठन गर्ने सिलसिलामा संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गर्न सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयबाट प्रतिनिधि माग गरिएको थियो ।

यसरी नेपालमा विद्यमान तथा बढ्दो वातावरणीय समस्याहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि वातावरणीय मापदण्डहरू लागू गर्न दबाब दिने र अनुगमन गर्ने एउटा आधिकारिक निकायको आवश्यकता बोध लामो समय अघिदेखि नै गरिँदै आएको थियो । वातावरणीय व्यवस्थापनको अवधारणालाई स्थानीय स्तरसम्म पुर्याउने, नेपालको जलवायु परिवर्तनका कारण सिर्जित समस्याहरूलाई समाधान गर्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबीच समन्वय कायम गर्ने र वातावरणीय व्यवस्थापनको प्रभावकारी अनुगमन गर्ने जस्ता कार्यहरू सम्पादन गर्न वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को वि.सं. २०६९ साउन १२ गतेको निर्णयानुसार वातावरण विभागको गठन भई २०६९ चैत्र १ गते देखि काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला, पनौती नगरपालिकास्थित सूचना प्रविधि पार्कबाट कार्य सञ्चालन शुरू गरेको थियो । करिब ८ महिना सो स्थानबाट कार्य संचालन गरिरहेको विभाग मिति २०७० कार्तिक १६ गतेबाट ललितपुर जिल्लाको शहीद शुक्रमार्ग कुपण्डोलस्थित भाडाको घरमा रहेको थियो । यो विभाग मिति २०७५/०४/३१ गतेको माननीय मन्त्रिस्तरीय निर्णयानुसार मिति २०७५/११/१९ गते पुनः स्थानान्तरण भई काठमाडौं जिल्लाको बबरमहल स्थित वन परिसर भित्र सरकारी भवनमा अवस्थित रही कार्यालय संचालन हुँदै आएको छ । विशेषतः जल, वायु, भूमि (माटो) र ध्वनि प्रदुषणलगायतका जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण र अनुकूलनको क्षेत्रमा वातावरण विभाग एक अग्रणी संस्था रहनेछ, जसद्वारा देशको वातावरणीय गुणस्तर कायम राख्न र प्रवर्द्धन गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा समेत राखिएको छ ।

१.२ स्थापनाको औचित्य (Justification of Establishment)

वातावरणीय व्यवस्थापनको अवधारणालाई स्थानीयस्तर सम्म पुर्याउने, नेपालको जलवायु परिवर्तनका कारण सिर्जित समस्याहरूलाई समाधान गर्न सरकारी, गैरसरकारी एवं निजी क्षेत्र बीच समन्वय कायम गर्ने र वातावरण व्यवस्थापनको प्रभावकारी अनुगमन गर्ने कार्य मुख्य चुनौतीका रूपमा रहेका छन् । यिनै चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्न एवं वातावरण क्षेत्रमा उपलब्ध सम्भावना एवं अवसरहरूको पूर्ण उपयोग गर्न हालको वातावरण मन्त्रालयको संरचना सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महसूस गरी वातावरण विभागको स्थापना गरिएको हो । साथै नेपाल सरकारका विभिन्न नीतिगत एवं आवधिक योजना, कार्यक्रमहरू लगायत अन्तर्राष्ट्रिय

परिदृश्यलाई समेत आधार मान्दा कार्यान्वयन तहमा विभागस्तरको कार्यालय स्थापनाको औचित्य बुँदागत रूपमा तपशिल बमोजिम रहेको छ ।

- मन्त्रालय नीतिगत कार्यमा संलग्न हुनुपर्ने हुँदा कार्यान्वयन तहमा एक सशक्त निकायको आवश्यकता पुरा गर्न ।
- विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय अभिसन्धी एवं नेपालले प्रतिबद्धता जनाएका विषयहरूले निर्दिष्ट गरेका कार्यहरू सम्पादन गर्न ।
- नेपालको दशौँ आवधिक योजनाले लक्षित गरी तत्काल स्थापना हुन नसकेको वातावरण व्यवस्थापन तथा प्रर्वद्धन केन्द्र एवं आवधिक योजनाले लक्षित गरेको उद्देश्य प्राप्त गर्न ।
- नेपाल सरकारले पारित गरेको मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजना २०६७-०७० ले २०६७ चैत्र मसान्तसम्म वातावरण विभाग स्थापना गर्ने कार्ययोजनालाई मूर्त रूप दिन ।
- वार्षिक बजेट वक्तव्यहरूमा समय-समयमा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत विभागस्तरको एक सशक्त निकायको स्थापना गर्ने उल्लेख भएकोले सो आवश्यकतालाई मूर्त रूप दिन ।
- भ्रष्टाचार विरुद्धको निकायगत कार्ययोजना, २०६७ मा लिइएको वातावरण विभागको स्थापना गर्ने लक्ष्यलाई मूर्त रूप दिन ।
- सर्वोच्च अदालतबाट समय समयमा ईट्टा उद्योगहरूबाट भईरहेको प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने, वातावरण निरीक्षक खटाउने, गोकर्ण क्षेत्रमा मिथेन ग्याँसको प्रयोग विषयमा कानुन निर्माण गर्ने, बागमती नदी लगायतका नेपालका नदी प्रणालीहरूको संरक्षण गर्ने, फोहोर व्यवस्थापनलाई मापदण्ड निर्माण गरी व्यवस्थित गर्ने, सवारी प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने, सार्वजनिक स्थलमा धुम्रपान नियन्त्रण र घरभित्रको वायु प्रदुषणलाई नियन्त्रण गर्ने लगायतका विषयहरूमा भएका फैसला एवं आदेशहरूको कार्यान्वयन गर्ने निकायको आवश्यकता पूरा गर्न ।
- व्यवस्थापिका संसदको प्राकृतिक श्रोत साधन समितिले समय समयमा चुरे लगायतका क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, निकासी तथा पैठारीबाट परिरहेको प्रतिकूल प्रभावलाई तत्काल रोक्ने लगायतका विषयहरूमा दिएका आदेश एवं निर्देशनहरूको परिपालना गर्न गराउन ।

- नेपालमा उपलब्ध वातावरण विषयसँग सम्बन्धित दक्ष जनशक्तिको सीमित मात्रामा भए पनि सार्वजनिक सेवामा उपयोग गर्न ।
- वातावरण प्रशासनमा Compliance Monitoring को व्यवस्थालाई प्रभावकारी तुल्याउन ।
- नेपाल सरकारबाट विभिन्न समयमा जारी भएका वातावरण सम्बन्धी कानून तथा मापदण्डहरूको पालना गर्न गराउन, र
- समग्र रूपमा वातावरण संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरी स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण कायम गर्न ।

१.३ उद्देश्यहरू (Objectives)

- वातावरण व्यवस्थापनको अवधारणालाई स्थानीय स्तरसम्म पुऱ्याउने ।
- वातावरण जगेर्नासम्बन्धी आम जनमानसमा सन्देश पुऱ्याउने ।
- हरित विकासको अवधारणा अनुरूप मानवीय क्रियाकलाप र विकास प्रक्रियालाई वातावरणमैत्री बनाउने ।
- वातावरणीय प्रदुषण रोकथाम एवम् न्यूनीकरण गर्ने एवम् विद्यमान सुन्दरतालाई जोगाई राख्ने ।
- जलवायु परिवर्तनबाट पर्नसक्ने प्रतिकूल असरहरूलाई न्यूनीकरण, अनुकूलन तथा समयानुकूल गर्ने ।
- न्यून कार्बन मार्ग अवलम्बन गर्ने आदि ।

१.४ दृष्टिकोण (Vision)

- वातावरण व्यवस्थापनको अवधारणालाई स्थानीय स्तरसम्म पुऱ्याई स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरणको सिर्जना गर्ने ।
- आर्थिक विकास र वातावरण संरक्षणबीच सन्तुलन कायम गर्दै प्राकृतिक स्रोत साधनको समुचित प्रयोगद्वारा दिगो विकास हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
- जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण र अनुकूलित बनाई मानव विकास र समृद्धि कायम गर्दै समुन्नत समाजतर्फ अग्रसर हुन योगदान पुऱ्याउने ।

१.५ रणनीतिहरू (Strategies)

- वातावरणीय नीति, नियमसम्बन्धी संयन्त्रको सबलीकरण र संस्थागत क्षमता विकास गर्ने ।
- जनस्तरमा वातावरणीय सचेतना जगाउने ।
- सबै किसिमका वातावरणीय प्रदुषण रोकथाम गर्ने ।
- वातावरण व्यवस्थापनमा परिपालना अनुगमन (Compliance Monitoring) लाई प्रभावकारी तुल्याउने ।
- प्राकृतिक सम्पदा तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनका जोखिमबाट बच्न न्यूनीकरण, अनुकूलन तथा समयानुकूल क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- वातावरण संरक्षण एवं प्रदुषण नियन्त्रणको लागि स्थानीयस्तरमा योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जोड दिने ।

१.६ प्रमुख कार्यहरू (Major Activities)

- वातावरणसम्बन्धी कानूनहरूको तर्जुमा गर्दा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- वातावरणसँग सम्बन्धित कानून, नीति तथा मापदण्डहरूको कार्यान्वयनका लागि योजना एवम् कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्यांकन तथा परीक्षण गर्ने ।
- कानूनद्वारा निर्दिष्ट अधिकारको कार्यान्वयन लगायत कानून उल्लंघन गर्नेलाई दण्ड एवं जरिवाना गर्न पहल गर्ने ।
- वातावरणीय तत्वहरू तथा वातावरणीय गुणस्तर पालना अनुगमन गर्ने ।
- वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धमा अनुगमन, मूल्याङ्कन एवं परीक्षण गर्ने ।
- वातावरणमा प्रभाव पार्ने तत्वहरूको परीक्षण र प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- वातावरणीय सचेतना एवम् जनचेतना अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- वातावरणीय तथ्याङ्क एवम् सूचना प्रणालीको विकास एवम् सूचना सामग्रीको वितरण ।
- वातावरणका क्षेत्रमा कार्य गर्ने सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, प्रभाव न्यूनीकरण, प्रविधि विकास क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कार्य गर्ने ।

१.७ अपेक्षित उपलब्धिहरू (Expected Outcome)

१. सामान्यतया केन्द्रमा मात्र सीमित रहेका वातावरण संरक्षण र अनुगमन सम्बन्धी कार्यहरू स्थानीय स्तरमा समेत प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सहज हुन गई तोकिएका वातावरणीय मापदण्डहरू यथार्थरूपमा लागू गर्न गराउन सक्ने भई स्वच्छ वातावरण सिर्जना गर्ने कार्यमा ठोस योगदान पुग्नेछ ।
२. स्वदेश तथा विदेशी विश्वविद्यालयहरूबाट वर्षेनी वातावरणीय इन्जिनियरिङ्ग, वातावरणीय व्यवस्थापन र वातावरणीय विज्ञान लगायतका वातावरणसंग सम्बन्धित विषयमा स्नातक र स्नातकोत्तर डिग्री हासिल गरेका दक्ष तथा होनहार जनशक्तिलाई सही कार्यक्षेत्रमा परिचालन गर्न सक्ने भई गुणस्तरीय प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्षम हुँदै जानेछ ।
३. वातावरण व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तनबाट परेको प्रतिकूल असरलाई न्यून गर्न एवं अनुकूलनका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न स्थानीय कार्यान्वयन तहमा समेत मन्त्रालयको संरचना विस्तार भएबाट मन्त्रालयको कार्यक्षमतामा सुदृढीकरण हुन जानेछ । परिणामस्वरूप विकासका साझेदारहरूबाट थप आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग परिचालन गर्ने सम्भावना बढ्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।
४. वातावरण क्षेत्र बहुआयामिक बहु-निकायसँग सम्बन्धित भएकोले अन्य मन्त्रालय अन्तर्गतका विभाग र कार्यालयहरू (वन, कृषि, सिंचाई आदि) सँग कार्यक्रम कार्यान्वयन एवं अनुगमनमा समन्वयकारी भूमिका प्रभावकारी हुनेछ ।
५. वातावरण व्यवस्थापनको क्षेत्रमा उठेका जनगुनासोहरू सम्बोधन हुने वातावरण सिर्जना हुनेछ ।
६. संविधान प्रदत्त मौलिक हकको प्रत्याभुत भई आमनागरिकको स्वच्छ वातावरणमा बाँच्न पाउने हकको संरक्षणमा योगदान पुग्नेछ ।
७. वातावरण, जलवायु परिवर्तन, दिगो विकास, सम्पदा संरक्षण लगायतका विषयमा अनुसन्धान तथा विकास कार्य प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन हुनेछ ।
८. वातावरण सम्बन्धी नेपाल सरकारले प्रतिबद्धता व्यक्त गरेका अन्तर्राष्ट्रिय अभिसन्धिहरूको पालनाका साथै हिमालय क्षेत्र लगायत सिमान्त र अति कम विकसित राष्ट्रहरूको तर्फबाट विश्वमञ्चहरूमा आवाज उठाउन मन्त्रालयलाई पर्याप्त संस्थागत सहयोग एवं अवसर हुनेछ ।

१.८ जनशक्तिको विवरण (Human Resource Status)

तालिका: विभागको जनशक्तिको विवरण

सि.नं.	पदको नाम	श्रेणी	सेवा /समुह/	दरबन्दी			कैफियत
				पूर्ति	रिक्त	जम्मा	
१	महानिर्देशक	रा.प.प्रथम	प्रशासन	१	०	१	
२	उप-महानिर्देशक	रा.प.प्रथम	इन्जि./केमिष्ट्री	१	०	१	
४	उप-सचिव	रा.प.द्वितीय	प्रशासन/सा.प्र.	१	०	१	
५	वैज्ञानिक अधिकृत	रा.प.द्वितीय	वन/बोटानी	१	०	१	
६	सि.डि.के.	रा.प.द्वितीय	इन्जि./केमिष्ट्री	२	०	२	
७	वरिष्ठ कृषि अर्थविज्ञ	रा.प.द्वितीय	कृषि/ एगृ. इको. एण्ड मार्केटिङ्ग	०	१	१	
८	शाखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन/सा.प्र.	१	०	१	१ फाजिल रहेको
९	कानुन अधिकृत	रा.प.तृतीय	न्याय/कानुन	१	०	१	
१०	लेखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन/लेखा	१	०	१	
११	कृषि अर्थ विज्ञ	रा.प.तृतीय	कृषि/ एगृ. इको. एण्ड मार्केटिङ्ग	०	१	१	
१२	मेकानिकल इञ्जिनियर	रा.प.तृतीय	इन्जि./ज.मे.	१	०	१	
१३	केमिष्ट	रा.प.तृतीय	इन्जि./केमिष्ट्री	४	०	४	
१५	वातावरण निरीक्षक	रा.प.तृतीय	विविध	१२	४	१६	१ जना बेतलबी अध्ययन बिदामा ३ रिक्त
१६	सिभिल इञ्जिनियर	रा.प.तृतीय	इन्जि./सिभिल	०	३	३	
१७	हाइड्रोपावर ईञ्जिनियर	रा.प.तृतीय	इन्जि./ हाइड्रोपावर	०	१	१	
१८	जियोलोजिष्ट	रा.प.तृतीय	इन्जि./ जियोलोजी	०	१	१	

१९	कम्प्युटर अधिकृत	रा.प.तृतीय	विविध	१	०	१	
२०	नायबसुब्बा	रा.प.अन.प्र.	प्रशासन/सा.प्र.	४	०	४	
२१	कम्प्युटरअपरेटर	रा.प.अन.प्र.	विविध	२	१	३	
२२	ल्याबटेक्निसियन	रा.प.अन.प्र.	इन्जि./केमिष्ट्री	१	०	१	
२३	पुस्तकालय सहायक	रा.प.अन.प्र.	शिक्षा/ पुस्तकालय विज्ञान	१	०	१	
२४	लेखापाल	रा.प.अन.प्र.	प्रशासन/लेखा	१	०	१	
२५	हलुका सवारी चालक	श्रेणीविहिन		३	०	३	
२६	कार्यालय सहयोगी	श्रेणीविहिन		४	०	४	
	जम्मा			४३	१२	५५	

नोट: हलुका सवारी चालक र कार्यालय सहयोगी सेवा करारमा लिइएको ।

**भाग-२ विभागद्वारा सम्पादित कार्यहरू र प्रगतिको अवस्था
(Work Conducted by Department & Progress Status)**

२.१ आ.व. २०७५/०७६ को वार्षिक कार्यक्रम

विभागको आ.व. २०७५/०७६ को वार्षिक कार्यक्रम, कार्यक्रम संख्या र बजेट सहितको तालिका तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका: विभागको आ.व. २०७५/०७६ को वार्षिक कार्यक्रम, कार्यक्रम संख्या र बजेट (रु लाखमा)

स्वीकृत क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	आ.व. २०७५/०७६ को		
			वार्षिक लक्ष्य		
			परिमाण	भार	बजेट
(अ)	पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू		१३०	२६.२७	५२९.००
८.३.१.२४	दराज,सोफा सेट ,टेबल, कम्प्युटर टेबल , मेच, कुर्सि,ल्याब टेबल,पुस्तकालय दराज कोठा पार्टिसन(कार्यालयको लागि फर्निचर	संख्या	१५	०.१५	३.००
८.३.१.४०	कार्यालयका लागि फर्निचर खरिद	पटक	१	०.२५	५.००
८.३.१.४९	विभागको लागि पर्दा कार्पेट खरिद	प्याकेट	१	०.२५	५.००
८.५.१६.४०	वायु गुणस्तर मापन (Particulate Monitoring System) केन्द्र स्थापना (३ स्थानमा)(अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	सेट	१	२०.२१	४१०.००
८.५.१६.४७	प्रयोगमा आइरहेका सवारी साधनको धुँवा जाँच गर्ने पोर्टेबल उपकरण (२ सेट)(अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	प्र.श.	१००	०.८९	१८.००
८.५.१६.५४	GIS Based Industrial Information System को लागि ४ वटा Tablet खरिद गर्ने ।(अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	संख्या	४	०.२०	४.००
८.५.१६.५५	Microwave Digester, SoniCator(अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	संख्या	१	०.७४	१५.००
८.५.१६.५८	इट्टा भट्टा र अन्य उद्योगको Stack Emission Monitoring Machine खरिद (Particularly तोकिएको मापदण्ड अनुरूपको अनुगमन गर्ने)(अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	संख्या	१	०.२०	४.००
८.५.१६.५९	Portable Air Quality Monitoring Equipment (१ सेट)(अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	सेट	१	१.४८	३०.००

स्वीकृत क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	आ.व. २०७५/०७६ को		
			वार्षिक लक्ष्य		
			परिमाण	भार	बजेट
८.६.१६.८	डिपबोरिंग	वटा	१	०.१५	३.००
८.६.२२.१२	नर्सरी स्थापना	वटा	१	०.१०	२.००
८.७.२९.३२	कोठा पार्टसन तथा रंगरोगन	पटक	१	०.२५	५.००
८.७.२९.३३	केमिस्ट्री ल्याब स्थानान्तरण तथा निर्माण	पटक	१	०.९९	२०.००
८.७.२९.३४	Networking सम्बन्धि कार्य	प्याकेट	१	०.२५	५.००
क)	पूँजीगत खर्च अन्तर्गतको जम्मा		१३०	२६.०७	५२९.००
आ)	चालु खर्च तर्फको कार्यक्रमहरू				
	प्रशासन तथा योजना शाखा				
२.१४.१.९६	वातावरणीय अनुगमनको कानूनी पक्ष सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धी तालिम(कर्मचारी दक्षता बृद्धि तालिम (प्रमाण पत्र दिने))	जना	१	०.२५	५.००
२.१५.२५.४७	पुस्तकालयको लागि आवश्यक पुस्तक खरिद(वातावरण संरक्षण/सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.०५	१.००
२.१५.२५.४९	योजना तथा कार्यक्रम पहिचान, बजेट तर्जुमा, चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति समीक्षा र कार्यक्रम व्यवस्थापन(वातावरण संरक्षण/सरसफाइ कार्यक्रम)	पटक	१	०.०५	१.००
२.१९.१.१६६	कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण(अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	२०	०.०९	१.७९
२.१९.१.१७	कार्यक्रम अनुगमन(अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	८	०.०५	०.९६
२.१९.१.२८	कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन(अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	३०	०.२६	५.२५
२.१५.४०.३७६	विश्व वातावरण दिवस कार्यक्रम तथा गोष्ठी (काठमाडौं र नेपालगन्ज)	प्याकेट	१	१.९७	४०.००
वातावरणीय प्रदुषण नियन्त्रण तथा नियमन शाखा					
२.१५.२.१८६	उद्योग प्रतिष्ठानको वातावरण अनुगमन सम्बन्धि अभिमुखिकरण (जनप्रतिनिधि र कर्मचारी प्रदेश र स्थानीयस्तर)(गोष्ठी तथा कार्यशाला)	पटक	७	०.५२	१०.५०
२.१५.५.३३६	वातावरण मैत्री प्रविधि र अनुभव आदान प्रदान प्रयोजन वातावरण मैत्री उद्योगहरूमा पत्रकार	पटक	२	०.२०	४.००

स्वीकृत क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	आ.व. २०७५/०७६ को		
			वार्षिक लक्ष्य		
			परिमाण	भार	बजेट
	तथा उद्यमीहरूको अवलोकन(अध्ययन /सर्वेक्षण/अनुसन्धान)				
२.१५.५.३७६	उद्योग तथा अस्पतालमा प्रयोग हुने जोखिमपूर्ण रसायनहरूको व्यवस्थापन तथा प्रयोगबाट निस्कने फोहोर सम्बन्धी अध्ययन एवं निर्देशिका तर्जुमा(अध्ययन / सर्वेक्षण / अनुसन्धान)	पटक	१	०.३४	७.००
२.१५.५.३७७	वातावरण मैत्री उद्योगहरूलाई प्रोत्साहन (अध्ययन / सर्वेक्षण / अनुसन्धान)	पटक	१	०.०७	१.५०
२.१५.२५.५३	वातावरण सम्बन्धी ऐन, नियम, निर्देशिका, नीति, मापदण्डको कायान्वयन सम्बन्धमा उद्योगहरूको नियमित तथा आकस्मिक अनुगमन एवं निरीक्षण (कम्तीमा १२० वटा उद्योगहरूको अनुगमन गरी नमूना संकलन गर्ने)(वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	संख्या	१२०	०.४९	१०.००
२.१५.२५.७४	फोहोरजन्य क्रियाकलापहरूको नियमन तथा नियन्त्रण कार्यक्रम(वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	पटक/संख्या	१०	४.९३	१००.००
२.१५.२५.५२	वायु गुणस्तर मापन केन्द्र सञ्चालन खर्च (विद्युत, ईन्टरनेट, भाडा, सुरक्षा, अनुगमन समेत)(वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	१.४८	३०.००
वातावरणीय अनुगमन तथा परीक्षण शाखा					
२.१५.२५.५०	वातावरणीय परिक्षण (EIA Audit) गर्ने (वातावरण संरक्षण / सरसफाइ कार्यक्रम)	संख्या	५	०.२५	५.००
२.१५.२५.५१	EIA/IEE गरेका आयोजनाहरूको वातावरणीय अनुगमन १२० आयोजना (४० पटक) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	संख्या	१२०	०.२४	४.८०
वातावरणीय अध्ययन तथा तथ्यांक शाखा					
२.१५.१.२०७	विकास र वातावरण विषयक सचेतनामुलक गोष्ठी ७ स्थान (उद्यमशीलता ,रोजगारी मुलक / सशक्तिकरण / सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि तालिम)	पटक	६	०.३२	६.५०

स्वीकृत क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	आ.व. २०७५/०७६ को		
			वार्षिक लक्ष्य		
			परिमाण	भार	बजेट
२.१५.२५.४५	आ.व. २०७४/०७५ को वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन गर्ने (प्रचार प्रसार तथा सामग्री उत्पादन तथा प्रकाशन र वितरण) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.०३	०.७०
२.१५.२५.४६	वातावरण जर्नल प्रकाशन गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.२०	४.००
२.१५.२५.६५	काठमान्डौ उपत्यकामा कौशी खेती/waterphonic सम्बन्धी अध्ययन तथा Demonstration Plot (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.१०	२.००
वातावरणीय प्रयोगशाला शाखा					
२.१५.२५.५७	वातावरणीय प्रदूषण रोकथाम र नियन्त्रणको लागि नमुना संकलन तथा विश्लेषण (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.१५	३.००
२.१५.२५.५८	माटोमा दिर्घायी विषादी (PoPs) को लागि अध्ययन तथा नमुना परिक्षण गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.१०	२.००
२.१५.२५.६०	प्रयोगशाला सञ्चालनका लागि आवश्यक रसायन, ग्लासवेयर, स्पेयर पार्टस खरिद गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.३४	७.००
	कुल जम्मा		११३३.००	१२.४७	२५३.००
६	नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान				
२.१५.२५.७५	वातावरण सचेतना सम्बन्धि टेलि चलचित्र/श्रव्य दृश्य निर्माण एवं प्रशारण (पत्रपत्रिका, IT, ICT (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	४.४४	९०.००
२.१५.२५.७६	वृत्तचित्र तथा प्रचार सामग्री उत्पादन (रेडियो/टिभी) एवं प्रशारण सात वटै प्रदेशमा स्थानीय भाषामा समेत (वातावरण संरक्षण/सरसफाइ कार्यक्रम)	प्याकेट	१	३.९४	८०.००
२.१५.२५.७८	वृक्षारोपण दिवस (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	पटक	१	०.४९	१०.००
२.१५.२५.७९	वातावरणीय जनचेतनामुलक एवं सन्देशमुलक	वटा	७	०.९९	२०.००

स्वीकृत क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	आ.व. २०७५/०७६ को		
			वार्षिक लक्ष्य		
			परिमाण	भार	बजेट
	प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)				
२.१५.२५.८१	वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा विश्वविद्यालय स्तरमा वातावरण संरक्षण स्वयंसेवक परिचालन स्वमसेवक परिचालन समेत (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.९९	२०.००
२.१५.२५.८२	वायु प्रदुषण बारेमा सर्वसाधारण नागरिकलाई सूचना प्रवाह गर्न Air Quality Data Display Board (केन्द्र तथा प्रदेश स्तरमा) ७ स्थानमा जडान गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	७	३.२५	६६.००
२.१५.२५.८३	जल प्रदुषण सम्बन्धि अध्ययन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.२५	५.००
२.१५.२५.८६	सूचना जानकारी तथा गुनासो सुनुवाइका लागि वातावरण विभागमा Toll free No. सहितको Call Centre को स्थापना (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	०.२५	५.००
२.१५.२५.८७	अभियन्ता तथा कलाकार सहितको सडक प्रदर्शनी तथा सरसफाई अभियान, संस्कृतिक कार्यक्रम लगायत जनचेतना अभिवृद्धी कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	९	१.४८	३०.००
२.१५.२५.८८	सातै प्रदेशमा प्रदेश मन्त्रालय, जनप्रतिनिधि, उद्योगी, व्यवसायी र पत्रकार सहितको वातावरणीय सचेतना सम्बन्धि अन्तरक्रिया साथै कार्यक्रम/क्रियाकलाप	वटा	७	२.४१	४९.००
२.१५.२५.८९	website तथा Mobile Apps आदि मार्फत संजालिकरण (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	०.२५	५.००
२.१५.२५.९०	विद्यालय तथा कलेज हरूमा विद्यालय केन्द्रित वातावरणीय कार्यक्रमहरू (इको क्लब गठन, वातावरणीय शिक्षा, हरित विद्यालय सहयोग कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	२.४६	५०.००
२.१५.२५.९१	चेतनामुलक पर्चा, पम्पलेट, ब्रोसियर, बुकलेट,	प्र.श.	१००	२.४६	५०.००

स्वीकृत क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	आ.व. २०७५/०७६ को		
			वार्षिक लक्ष्य		
			परिमाण	भार	बजेट
	टोपी, टि-सट होर्डिंग बोर्ड लगायत सामग्री तयारी तथा वितरण (वातावरण संरक्षण सरसफाइ कार्यक्रम)				
२.१५.२५.९७	पोखरामा फोहर पानी प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्नका लागि पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने तथा PPP pilot program, Material Recovery Facility (MRF) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	१.४८	३०.००
२.१५.२५.१०२	उपत्यकाको प्रमुख स्थानहरुमा विद्युतीय सूचना बोर्ड(वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.शा.	१००	०.४९	१०.००
२.१५.२५.१०३	उद्योगजन्य फोहरमैलाको अवस्था बारे अध्ययन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.शा.	१००	०.४९	१०.००
२.१५.२५.१०६	वैकल्पिक झोला प्रवर्द्धन तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम संचालन गर्ने (प्लास्टिक फ्री जुट, कपडा, कागज इत्यादी) डिपार्टमेन्ट स्टोर लगायतका जनसरोकारका स्थानमा स्वयंसेवक परिचालन समेत गर्ने गरि (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.शा.	१००	२.४६	५०.००
२.१५.२५.१०९	शहरी उद्यान विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम (प्रस्ताव आवहान, छनौट, सम्झौता, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्यांकन समेत) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	३	१०.९९	२२३.००
२.१५.२५.११४	सडक किनारा तथा स्थानीय तहसँग जोडिएका लोकमार्गमा हरियाली प्रवर्द्धन, सौन्दर्यीकरण, उद्यान निर्माण, वृक्षारोपण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	कि. मि.	१	०.०५	१.००
२.१५.२५.११७	पाथिभरा क्षेत्रको सरसफाई कार्यक्रम	प्याकेट	१	०.२५	५.००
२.१५.४०.३६३	कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा अनुगमन एवं मुल्यांकन खर्च समेत (अन्य)	नभएको	१	१.४८	३०.००
	कुल जम्मा (नेपाल स्वच्छ महाअभियान)		७४२.००	४१.३५	८३९.००
	चालु तर्फको र नेपाल स्वच्छ महाअभियान कार्यक्रमको जम्मा		१८७५.००	५३.८२	१०९२.००

स्वीकृत क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	आ.व. २०७५/०७६ को		
			वार्षिक लक्ष्य		
			परिमाण	भार	बजेट
	उपभोग खर्च	प्र.श.	१००	१२.९६	२६३.००
	कार्यालय संचालन खर्च	प्र.श.	१००	७.१५	१४५.००
ख)	चालु खर्च अन्तर्गतको जम्मा		२०७५.००	७३.९३	१५००.००
ग)	कूल खर्चको जम्मा (क+ख)		२२०५.००	१००.००	२०२९.००

२.२ विनियोजित बजेट र खर्चको स्थिति (३ आर्थिक वर्षको)

तालिका: विगत ३ वर्षको विनियोजित बजेट र खर्चको स्थिति

आ.व.	कार्यक्रम/आयोजनाको नाम	विनियोजन(रु. हजारमा)			खर्च(रु. हजारमा)			कैफियत
		पुँजी	चालु	जम्मा	पुँजी	चालु	जम्मा	
२०७३/०७४	वातावरण विभाग	६५३८०	१२४०९९	१८९४७९	५७१७४	९६५५५	१५३७२९	
२०७४/०७५	वातावरण विभाग	९४३७४	१३९२३५	२३३६०९	८३९००	१०७११०	१९१०१०	
२०७५/०७६	वातावरण विभाग	५२९००	१५००००	२०२९००	४४६१२	९७५९८	१४२२१०	

२.३ आ.व. २०७५/०७६ मा चौमासिकगत बजेट विनियोजन सम्बन्धी विवरण

तालिका: चौमासिकगत बजेट विनियोजन

क्र.सं.	चौमासिक विवरण	विनियोजन(रु. हजारमा)			कैफियत
		पुँजी	चालु	जम्मा	
१	प्रथम चौमासिक	१०७००	२०२१४	३०९१४	सबै विवरण अन्तिम संशोधित बजेट अनुसार समावेश गरिएको सुरुमा कुल पुँजिगत खर्च शिर्षक अन्तर्गत ५२९ लाख र चालु खर्च शिर्षक अन्तर्गत २६६३ लाख (कुल ३१६५ लाख) विनियोजन भएकोमा संशोधन पश्चात ११३६ लाख रकमान्तर भई कुल २०२९ लाख बजेट कायम भएको ।
२.	दोस्रो चौमासिक	१४५००	६७४८१	८१९८१	
३.	तेस्रो चौमासिक	२७७००	६२३०५	९०००५	
४.	जम्मा वार्षिक	५२९००	१५००००	२०२९००	

२.४ भौतिक तथा वित्तीय प्रगतिको अवस्था (३ आर्थिक वर्षको प्रतिशतमा)

तालिका: विगत ३ वर्षको भौतिक र वित्तीय प्रगति

आ.व.	कार्यक्रम/आयोजनाको नाम	भौतिक प्रगति (प्रतिशत)			वित्तीय प्रगति (प्रतिशत)			कैफियत
		प्रथम चौमासिक	दोस्रो चौमासिक	वार्षिक	प्रथम चौमासिक	दोस्रो चौमासिक	वार्षिक	
२०७३/०७४	वातावरण विभाग	८२.२९	८०.३९	८५.९५	६६.९९	३९.५४	६४.९८	
२०७४/०७५	वातावरण विभाग	५३.९९	५२.६५	९४.९५	९७.८९	९६.०४	८९.७७	
२०७५/०७६	वातावरण विभाग	७७.४४	८२.२९	८४.९०	२४.९६	९८.५२	७०.०९	

२.५ आ.व. २०७५/०७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार कार्यक्रमगत वार्षिक प्रगति विवरण

तालिका: वार्षिक कार्यक्रम अनुसार कार्यक्रमगत वार्षिक प्रगति

सि.नं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
क	पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू		९३०	५२९.००	९२७.००	४४६.९२	९७.६९	८४.३३
१	दराज, सोफा सेट, टेबल, कम्प्युटर टेबल, मेच, कुर्सि, ल्याव टेबल, पुस्तकालय दराज, कोठा पार्टिसन (कार्यालयको लागि फर्निचर)	संख्या	९५	३.००	९५	२.४६	१००	८२
२	कार्यालयका लागि फर्निचर खरिद	पटक	१	५.००	१	५.००	१००	१००
३	विभागको लागि पर्दा कार्पेट खरिद	प्याकेट	१	५.००	१	४.२९	१००	८५.८
४	वायु गुणस्तर मापन (Particulate Monitoring System) केन्द्र स्थापना (३ स्थानमा) (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	सेट	१	४९०.००	१	३९३.०२	१००	९५.८६

सि.नं .	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
५	प्रयोगमा आइरहेका सवारी साधनको धुँवा जाँच गर्ने पोर्टेबल उपकरण (२ सेट) (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	प्र.श.	१००	१८.००	१००	१६.४३	१००	९१.२८
६	GIS Based Industrial Information System को लागि ४ वटा Tablet खरिद गर्ने । (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	संख्या	४	४.००	४	४.००	१००	१००
७	Microwave Digester, SoniCator (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	संख्या	१	१५.००	०	०.००	०	०
८	इट्टा भट्टा र अन्य उद्योगको Stack Emission Monitoring Machine खरिद (Particularly तोकिएको मापदण्ड अनुरूपको अनुगमन गर्ने) (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	संख्या	१	४.००	१	४.००	१००	१००
९	Portable Air Quality Monitoring Equipment (१ सेट) (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	सेट	१	३०.००	०	०.००	०	०
१०	डिपबोरिंग	वटा	१	३.००	०	०.००	०	०
११	नर्सरी स्थापना	वटा	१	२.००	०	०.००	०	०
१२	कोठा पार्टसन तथा रंगरोगन	पटक	१	५.००	१	३.७५	१००	७५
१३	केमिस्ट्री ल्याब स्थानान्तरण तथा निर्माण	पटक	१	२०.००	१	७.८५	१००	३९.२५
१४	Networking सम्बन्धि कार्य	प्याकेट	१	५.००	१	४.८५	१००	९७
ख	पूँजीगत खर्च अन्तर्गतको जम्मा		१३०	५२९.००	१२७	४४६.१२	९७.६९	८४.३३
ग	चालु खर्च तर्फको कार्यक्रमहरू							
घ	प्रशासन तथा योजना शाखा							

सि.नं .	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
१	वातावरणीय अनुगमनको कानूनी पक्ष सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धी तालिम(कर्मचारी दक्षता वृद्धि तालिम (प्रमाण पत्र दिने))	जना	१	५.००	१	४.९९	१००	९९.८
२	पुस्तकालयको लागि आवश्यक पुस्तक खरिद (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	१.००	०	०	०.००	०
३	योजना तथा कार्यक्रम पहिचान, बजेट तर्जुमा, चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति समीक्षा र कार्यक्रम व्यवस्थापन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	पटक	१	१.००	१	०.४५	१००	४५
४	कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण (अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	२०	१.७९	१५	०.८०	७५	४४.६९
५	कार्यक्रम अनुगमन (अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	८	०.९६	६	०.३३	७५	३४.३८
६	कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन (अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	३०	५.२५	२०	१.००	६६.६७	१९.०५
७	विश्व वातावरण दिवस कार्यक्रम तथा गोष्ठी (काठमाडौं र नेपालगन्ज)	प्याकेट	१	४०.००	१	२४.६	१००	६१.५
८	वातावरणीय प्रदुषण नियन्त्रण तथा नियमन शाखा							
१	उद्योग प्रतिष्ठानको वातावरण अनुगमन सम्बन्धि अभिमुखिकरण (जनप्रतिनिधि र कर्मचारी प्रदेश र स्थानीयस्तर) (गोष्ठी तथा कार्यशाला)	पटक	७	१०.५०	२	१.५८	२८.५७	१५.०५
२	वातावरण मैत्री प्रविधि र अनुभव आदान प्रदान प्रयोजन वातावरण मैत्री उद्योगहरूमा पत्रकार तथा उद्यमीहरूको अवलोकन (अध्ययन /सर्वेक्षण/अनुसन्धान)	पटक	२	४.००	१	२.४५	५०	६१.२५

सि.नं .	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
३	उद्योग तथा अस्पतालमा प्रयोग हुने जोखिमपूर्ण रसायनहरूको व्यवस्थापन तथा प्रयोगबाट निस्कने फोहोर सम्बन्धी अध्ययन एवं निर्देशिका तर्जुमा (अध्ययन /सर्वेक्षण/अनुसन्धान)	पटक	१	७.००	१	१.६२	१००	२३.१४
४	वातावरण मैत्री उद्योगहरूलाई प्रोत्साहन (अध्ययन / सर्वेक्षण/अनुसन्धान)	पटक	१	१.५०	०	०	०.००	०
५	वातावरण सम्बन्धी ऐन, नियम, निर्देशिका, नीति, मापदण्डको कार्यान्वयन सम्बन्धमा उद्योगहरूको नियमित तथा आकस्मिक अनुगमन एवं निरीक्षण (कम्तीमा १२० वटा उद्योगहरूको अनुगमन गरी नमूना संकलन गर्ने) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	संख्या	१२०	१०.००	१३२	१.३४	११०	१३.४०
६	फोहोरजन्य क्रियाकलापहरूको नियमन तथा नियन्त्रण कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	पटक/ संख्या	१०	१००.००	१०	७६.३	१००	७६.३
७	वायु गुणस्तर मापन केन्द्र सञ्चालन खर्च (विद्युत, ईन्टरनेट, भाडा, सुरक्षा, अनुगमन समेत) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	३०.००	१००	१४.१	१००	४७
च	वातावरणीय अनुगमन तथा परीक्षण शाखा							
१	वातावरणीय परिक्षण (EIA Audit) गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	संख्या	५	५.००	५	०.००	१००	०
२	EIA/IEE गरेका आयोजनाहरूको वातावरणीय अनुगमन १२० आयोजना (४० पटक) (वातावरण संरक्षण/सरसफाइ कार्यक्रम)	संख्या	१२०	४.८०	११६	३.१३	९६.६ ७	६५.८३

सि.नं .	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
छ	वातावरणीय अध्ययन तथा तथ्यांक शाखा							
१	विकास र वातावरण विषयक सचेतनामुलक गोष्ठी ७ स्थान(उद्यमशीलता ,रोजगारी मुलक / सशक्तिकरण / सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि तालिम)	पटक	६	६.५०	३	३.८५	५०	५९.२३
२	आ.व. २०७४/०७५ को वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन गर्ने (प्रचार प्रसार तथा सामाग्री उत्पादन तथा प्रकाशन र वितरण) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०.७०	०	०.००	०	०
३	वातावरण जर्नल प्रकाशन गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	४.००	१००	३.३८	१००	८४.५
४	काठमान्डौ उपत्यकामा कौशी खेती/waterphonic सम्बन्धी अध्ययन तथा Demonstration Plot (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	२.००	१००	१.७२	१००	८६
ज	वातावरणीय प्रयोगशाला शाखा							
१	वातावरणीय प्रदुषण रोकथाम र नियन्त्रणको लागि नमुना संकलन तथा विश्लेषण (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	३.००	१००	२.८३	१००	९४.३३
२	माटोमा दिर्घायी विषादी (PoPs) को लागि अध्ययन तथा नमुना परिक्षण गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	२.००	१००	०.६३	१००	३१.५
३	प्रयोगशाला सञ्चालनका लागि आवश्यक रसायन, ग्लासवेयर, स्पेयर पार्टस खरिद गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	७.००	१००	७.००	१००	१००

सि.नं .	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
झ	कुल जम्मा		११३३	२५३.००	९१२	१५२.८८	८०.४९	६०.४३
ञ	नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान							
१	वातावरण सचेतना सम्बन्धि टेलि चलचित्र/श्रव्य दृश्य निर्माण एवं प्रसारण (पत्रपत्रिका,IT, ICT (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	९०.००	१	४७.६१	१००	५२.९
२	वृत्तचित्र तथा प्रचार सामग्री उत्पादन (रेडियो/टिभी) एवं प्रसारण सात वटै प्रदेशमा स्थानीय भाषामा समेत (वातावरण संरक्षण/सरसफाइ कार्यक्रम)	प्याकेट	१	८०.००	१	५०.८२	१००	६३.५३
३	वृक्षारोपण दिवस (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	पटक	१	१०.००	१	०.००	१००	०.००
४	वातावरणीय जनचेतनामुलक एवं सन्देशमुलक प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	७	२०.००	५	१४.६३	७१.४३	७३.१५
५	वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा विश्वविद्यालय स्तरमा वातावरण संरक्षण स्वयंसेवक परिचालन स्वमसेवक परिचालन समेत (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	२०.००	१००	१५.१६	१००	७५.८०
६	वायु प्रदुषण वारेमा सर्वसाधारण नागरिकलाई सूचना प्रवाह गर्न Air Quality Data Display Board (केन्द्र तथा प्रदेश स्तरमा) ७ स्थानमा जडान गर्ने (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	७	६६.००	७	६३.११	१००	९५.६२
७	जल प्रदुषण सम्बन्धि अध्ययन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	५.००	६०	०.००	६०	०.००

सि.नं .	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
८	सूचना जानकारी तथा गुनासो सुनुवाइका लागि वातावरण विभागमा Toll free No. सहितको Call Centre को स्थापना (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	५.००	१	०.१६	१००	३.२
९	अभियन्ता तथा कलाकार सहितको सडक प्रदर्शनी तथा सरसफाई अभियान, संस्कृतिक कार्यक्रम लगायत जनचेतना अभिवृद्धी कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	९	३०.००	९	२९.६८	१००	९८.९३
१०	सातै प्रदेशमा प्रदेश मन्त्रालय, जनप्रतिनिधि, उद्योगी, व्यवसायी र पत्रकार सहितको वातावरणीय सचेतना सम्बन्धि अन्तरक्रिया साथै कार्यक्रम/क्रियाकलाप	वटा	७	४९.००	७	४०.२३	१००	८२.१
११	website तथा Mobile Apps आदि मार्फत संजालिकरण (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	५.००	१	४.८५	१००	९७
१२	विद्यालय तथा कलेज हरूमा विद्यालय केन्द्रित वातावरणीय कार्यक्रमहरु (इको क्लब गठन, वातावरणीय शिक्षा, हरित विद्यालय सहयोग कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	५०.००	१००	३४.७८	१००	६९.५६
१३	चेतनामुलक पर्चा, पम्पलेट, ब्रोसियर, बुकलेट, टोपी, टि-सट होर्डिंग बोर्ड लगायत सामग्री तयारी तथा वितरण (वातावरण संरक्षण सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	५०.००	१००	१३.८४	१००	२७.६८

सि.नं .	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
१४	पोखरामा फोहरपानी प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्नका लागि पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने तथा PPP pilot program, Material Recovery Facility (MRF) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	१	३०.००	१	२०.२१	१००	६७.३७
१५	उपत्यकाको प्रमुख स्थानहरूमा विद्युतीय सूचना बोर्ड (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	१०.००	१००	९.००	१००	९०
१६	उद्योगजन्य फोहरमैलाको अवश्यावारे अध्ययन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	१०.००	१००	१०.००	१००	१००
१७	वैकल्पिक झोला प्रवर्द्धन तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम संचालन गर्ने (प्लास्टिक फ्री जुट, कपडा, कागज इत्यादी) डिपार्टमेन्ट स्टोर लगायतका जनसरोकारका स्थानमा स्वयंसेवक परिचालन समेत गर्ने गरि (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	५०.००	१००	२२.००	१००	४४
१८	शहरी उद्यान विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम (प्रस्ताव आवहान, छनौट, सम्झौता, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्यांकन समेत) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	३	२२३.००	३	९५.५२	१००	४२.८३
१९	सडक किनारा तथा स्थानीय तहसँग जोडिएका लोकमार्गमा हरियाली प्रवर्द्धन, सौन्दर्यीकरण, उद्यान निर्माण, वृक्षारोपण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	कि.मि.	१	१.००	०	०.६२	०	६२
२०	पाथिभरा क्षेत्रको सरसफाई कार्यक्रम	प्याके ट	१	५.००	०	०.००	०	०

सि.नं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		वार्षिक प्रगति		भौतिक प्रगति %	वित्तीय प्रगति %
			परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट		
२१	कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा अनुगमन एवम मुल्यांकन खर्च समेत(अन्य)	नभएको	१	३०.००	१	१०.५७	१००	३५.२३
ट	कुल जम्मा (नेपाल स्वच्छ महाअभियान)		७४२	८३९.००	६४८	४८३.४४	८७.३३	५७.६२
ण	चालु खर्च अन्तर्गतको जम्मा		२०७५	१५००.००	१७४५	९७५.९८	८४.९	६५.०७
त	कूल खर्चको जम्मा (क+ख)		२२०५	२०२९.००	१८७२	१४२२.१	८४.९	७०.०९

२.६ आ.व. २०७५/०७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार भौतिक प्रगति ८० प्रतिशत भन्दा कम तथा ५० प्रतिशत भन्दा बढी भएका कार्यक्रमहरू र सोको कारण तालिका: भौतिक प्रगति ८० प्रतिशत भन्दा कम तथा ५० प्रतिशत भन्दा बढी भएका कार्यक्रमहरू

सि.नं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति	प्रगति %	प्रगति नपुगका कारण	कैफियत
१	कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण (अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	२०	१५	७५	आवश्यकता अनुसार अनुगमन गरिएको कतिपय कार्यक्रम रकमान्तर गरिएको तथा अनुगमन तथा कार्यान्वयन सम्बन्धित कार्यक्रमबाटै भएकोले	
२	कार्यक्रम अनुगमन (अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	८	६	७५	आवश्यकता अनुसार अनुगमन गरिएको कतिपय कार्यक्रम रकमान्तर गरिएको तथा अनुगमन तथा कार्यान्वयन सम्बन्धित कार्यक्रमबाटै भएकोले	
३	कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन (अनुगमन मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भ्रमण खर्च)	जना	३०	२०	६६.६७	आवश्यकता अनुसार अनुगमन गरिएको कतिपय कार्यक्रम रकमान्तर गरिएको तथा	

सि.नं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति	प्रगति %	प्रगति नपुगका कारण	कैफियत
						अनुगमन तथा कार्यान्वयन सम्बन्धित कार्यक्रमबाटै भएकोले	
४	वातावरण मैत्री प्रविधि र अनुभव आदान प्रदान प्रयोजन वातावरण मैत्री उद्योगहरूमा पत्रकार तथा उद्यमीहरूको अवलोकन (अध्ययन /सर्वेक्षण/अनुसन्धान)	पटक	२	१	५०	एक पटक कार्यक्रम गर्दा कार्यक्रमको लक्ष्य प्राप्ति भएकोले तथा प्रविधि र अनुभव आदान प्रदान भएको	
५	विकास र वातावरण विषयक सचेतनामुलक गोष्ठी ७ स्थान (उद्यमशीलता ,रोजगारी मुलक / सशक्तिकरण / सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि तालिम)	पटक	६	३	५०	सम्बन्धित शाखामा जनशक्ति कमी भएकोले लक्ष्य अनुसार प्रगती हुन नसकेको	
६	वातावरणीय जनचेतनामुलक एवं सन्देशमुलक प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	वटा	७	५	७१.४३	सम्बन्धित शाखामा जनशक्ति कमी भएकोले लक्ष्य अनुसार प्रगती हुन नसकेको	
७	जल प्रदुषण सम्बन्धि अध्ययन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	६०	६०	वातावरणीय प्रयोगशाला स्थानान्तरण सँगै प्रयोगशालाको स्थापना नभएकोले पुन नमूना संकलन गरी परिक्षण गर्न नसकिएको ।	

२.७ आ.व. २०७५/०७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार भौतिक प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम भएका कार्यक्रमहरूको विवरण र सोको कारण

तालिका: भौतिक प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम भएका कार्यक्रमहरू

सि.नं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति	प्रगति %	प्रगति नपुगका कारण	कैफियत
१	Microwave Digester, Sonicator (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	संख्या	१	०	०	त्रुटिगत उपकरण आएकोले उपकरण फिर्ता पठाईएको र भुक्तानी रोकिएको	

सि.नं	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति	प्रगति %	प्रगति नपुगका कारण	कैफियत
२	Portable Air Quality Monitoring Equipment (१ सेट) (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)	सेट	१	०	०	बोलपत्र आवहान भएको तर कुनै पनि प्रस्ताव पेश हुन नआएकोले बोलपत्र स्थगित	
३	डिपबोरिंग	वटा	१	०	०	आ.व. को अन्त्यमा कार्यक्रम संसोधन भएकोले कार्यक्रम नभएको ।	
४	नर्सरी स्थापना	वटा	१	०	०	आ.व. को अन्त्यमा कार्यक्रम संसोधन भएकोले कार्यक्रम नभएको ।	
५	उद्योग प्रतिष्ठानको वातावरण अनुगमन सम्बन्धि अभिमुखिकरण (जनप्रतिनिधि र कर्मचारी प्रदेश र स्थानीयस्तर) (गोष्ठी तथा कार्यशाला)	पटक	७	२	२८.५७	सम्बन्धित शाखामा जनशक्ति कमी भएकोले लक्ष्य अनुसार प्रगती हुन नसकेको	
६	आ.व. २०७४/०७५ को वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन गर्ने (प्रचार प्रसार तथा सामाग्री उत्पादन तथा प्रकाशन र वितरण)(वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	प्र.श.	१००	०	०	विविध कारणले प्रकाशन गर्न नसकिएको	
७	सडक किनारा तथा स्थानीय तहसँग जोडिएका लोकमार्गमा हरियाली प्रवर्द्धन, सौन्दर्यीकरण, उद्यान निर्माण, वृक्षारोपण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापन (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)	कि.मि.	१	०	०	दुई पटक बोलपत्र आवहान भएको र विविध कारणले खरिद प्रकृया रद्ध भएको	
८	पाथिभरा क्षेत्रको सरसफाई कार्यक्रम	प्याकेट	१	०	०	आ.व. को अन्त्यमा कार्यक्रम संसोधन भएकोले कार्यक्रम नभएको ।	

२.८. आ.व. २०७५/७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार शाखागत रूपमा सम्पादन भएका कार्यक्रमहरू र प्रगति अवस्था

२.८.१ प्रशासन तथा योजना शाखा

शाखा परिचय

विभागको वार्षिक बजेट तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गराउने, अन्य शाखाहरूसँग समन्वय गरी कार्यालयको दैनिक कार्य सञ्चालनका लागि सहजीकरण गर्ने, कर्मचारी व्यवस्थापन, जिन्सी व्यवस्थापन, वातावरणीय संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि जनचेतना जगाउनु, स्थानीय निकायहरूसँगको सहभागितामा स्थानीय वातावरण संरक्षणका लागि पहल गर्नु, जनचेतना वृद्धि गर्नको निम्ति संचार माध्यमको प्रयोग गर्नु आदि प्रशासन तथा योजना शाखाको उद्देश्य रहेको छ । यिनै उद्देश्यहरू प्राप्तिको निम्ति शाखाले विभिन्न कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी देशको विभिन्न स्थानमा कार्यान्वयन गर्ने गर्दछ । शाखाको कार्यक्षेत्र जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने मात्र नभएर वातावरण संरक्षण कोषबाट खर्च हुने गरी कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने पनि रहेको छ । यसैगरी वातावरण शाखाको कार्यक्षेत्रमा पर्ने अर्को महत्वपूर्ण कार्यमा वातावरणीय शासन (Environmental Governance) को अवधारणा अनुरूप प्राकृतिक स्रोत तथा साधनको बुद्धिमतापूर्ण प्रयोग गरी दिगो विकास हासिल गर्नु हो । त्यसैगरी, वातावरण संरक्षणका लागि नेपाल सरकार तथा अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय निकायहरूको सहयोगमा वातावरण संरक्षण कोष विकास एवं विस्तार गर्नको लागि पहल गर्ने शाखाको कार्यक्षेत्र अन्तर्गत रहेता पनि संरक्षण कोष सम्बन्धी कार्यहरू हालसम्म हुन सकेका छैनन् । यसको साथसाथै स्थानीय स्तरमा रहेका कार्यालयहरूले वातावरणका क्षेत्रमा गरेका प्रयासहरूको अवलोकन गर्ने कार्य पनि यस शाखाको जिम्मेवारी भित्र रहेको छ । यसरी समग्रमा भन्नुपर्दा वातावरणीय जनचेतना फैलाउने खालको कार्यक्रमहरू विभिन्न निकाय तथा क्षेत्रमा सम्पन्न गर्नु नै यस शाखाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

शाखाको कुल स्थायी दरबन्दी १३ जना तथा करार दरबन्दी ७ रहेकोमा स्थायी अन्तर्गत पदपूर्ति १२ र रिक्त १ रहेको छ भने करार अन्तर्गत सबै पूर्ति रहेको छ । सो मध्ये विभागमा हाल प्रशासन तथा योजना शाखा अन्तर्गत उप-सचिव (रा.प.द्वितीय, प्र.) १, शाखा अधिकृत १, वातावरण निरीक्षक १, कानून अधिकृत १, कम्प्युटर अधिकृत १, , ना.सु. ४, कम्प्युटर अपरेटर २ पुस्तकालय सहायक १ जना कार्यरत छन् भने कम्प्युटर अपरेटर १

जना को दरबन्दी रिक्त रहेको छ । त्यसैगरी करार अन्तर्गत हलुका सवारी चालक ३ जना र कार्यालय सहयोगी ४ जना रहेका छन् ।

प्रशासन तथा योजना शाखाको कार्यविवरण

- विभागका कर्मचारीहरूको अभिलेख अध्यावधिक गर्ने सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- कर्मचारी दरबन्दी श्रृजना गर्नको लागि आवश्यक प्रारम्भिक कार्य पुरा गरी महानिर्देशक समक्ष पेश गर्ने ।
- कर्मचारीको सरुवा, बढुवा र विभागीय कारवाहीका निमित्त पेश गर्ने ।
- तालिम तथा छात्रवृत्तिमा मनोनयन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- कर्मचारीको हाजिरी विदा सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- विभागको भौतिक साधनहरूको स्याहार, सम्भार, मर्मत तथा संरक्षणको व्यवस्था मिलाउने ।
- आर्थिक प्रशासन एवं जिन्सी व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने ।
- विभागको योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने, स्वीकृत योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।
- विभाग र अन्तर्गतका निकायबाट भए गरेका योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गराउने ।
- विभागबाट संचालन गरिने आयोजनाहरूको प्रस्ताव तयार गर्ने,
- मातहतका कर्मचारीको कामको सुपरीवेक्षण गर्ने र आवश्यकता अनुसार सल्लाह, सुझाव एवं निर्देशन दिने ।
- प्राकृतिक श्रोत संरक्षणमा देखिएका समस्याहरूको पहिचान गरी वातावरण संरक्षण एवं व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- वातावरण संरक्षण कोषबाट गरिने वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा सम्बन्धी कार्य गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- वातावरण संरक्षण तथा प्रवर्द्धन एवं व्यवस्थापनको लागि वातावरणीय शासन (Environmental Governance) को अवधारणा अनुरूप प्राकृतिक श्रोत एवं साधनको बुद्धिमतापूर्ण प्रयोग गरी दिगो विकास हासिल गर्न आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा सम्बन्धी कार्य गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

- वातावरण संरक्षणका लागि नेपाल सरकार तथा अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूसंगको सहयोगमा वातावरण संरक्षण कोष विकास एवं विस्तार गर्नका लागि आवश्यक कार्य गर्ने ।
- वातावरण संरक्षण कोषमा संचित रकमको वातावरण संरक्षणका विविध क्षेत्रहरूमा व्यापक सदुपयोग गर्न आवश्यक कार्य योजना निर्माण गर्ने एवं कार्यान्वयन गर्ने गराउने सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- स्थानीय निकायहरूसंगको सहभागितामा स्थानीय वातावरण संरक्षणका लागि आवश्यक प्राविधिक, आर्थिक तथा नीतिगत सहयोग उपलब्ध गराउन अवश्यक कार्य गर्ने ।
- वातावरण क्षेत्रमा देखा परेका वा पर्ने समस्याहरू सर्वसाधारणमा पुऱ्याउने र वातावरणीय संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि जनचेतना जगाउन आवश्यक कार्यक्रमको तर्जुमा सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- वातावरणीय सूचना प्रवाहका लागि आम संचार माध्यमहरूको उपयोग गरी प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक कार्यहरू गर्ने ।
- वातावरण संरक्षणका लागि व्यापक जनसहभागिता जुटाउने तथा (Green Consumerism) लाई प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक कार्य गर्ने ।

शाखाबाट सम्पादित कार्यक्रमहरूको विवरण

१) चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति समीक्षा गोष्ठी सञ्चालन

पृष्ठभूमि:

यस विभागको आ.व. २०७५/०७६ मा स्वीकृत भएका कार्यक्रम अनुसार आ.व. २०७४/०७५ को वार्षिक तथा आ.व. २०७५/०७६ को प्रथम र दोस्रो चौमासिक अवधिमा सञ्चालित कार्यक्रमको प्रगति समीक्षा गर्ने कार्यक्रम रहेको थियो । सो अनुसार क्रमशः २०७४/०७५ को वार्षिक समीक्षा २०७५ साल श्रावण, आ.व. २०७५/०७६ को प्रथम चौमासिक समीक्षा २०७५ मंसिर र दोस्रो चौमासिक समीक्षा २०७५ चैत्रमा सम्पन्न भएको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

वातावरण विभागका महानिर्देशक र विभागको सम्पूर्ण कर्मचारीको उपस्थितिमा आ.व. २०७४/०७५ को वार्षिक तथा आ.व. २०७५/०७६ को प्रथम र दोस्रो चौमासिक अवधिमा सञ्चालित कार्यक्रमको प्रगति समीक्षा गरिएको छ । समीक्षाको क्रममा विभागका शाखा प्रमुखहरूबाट आ-आफ्नो शाखाबाट सम्पादित कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रस्तुतीकरण गरिनुका साथै विभागको विभिन्न शाखाबाट भएका कार्यहरूको प्रगति अवस्था, सम्पादन हुन नसकेका कारणहरू, कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा आइपरेका समस्या र समाधानका उपायहरू साथै कार्यक्रमको भौतिक प्रगति तथा वित्तीय प्रगतिको बारेमा विस्तृत रूपमा छलफल गरिएको थियो ।

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- कार्यक्रममा उपस्थित सबै सरोकारवालाहरूलाई वातावरण विभागको काम, कर्तव्य, अधिकार, उद्देश्य तथा भावी कार्ययोजनाको बारेमा जानकारी गराउने अवसर प्राप्त भयो ।
- विभागबाट आ.व. २०७४/०७५ को वार्षिक तथा आ.व. २०७५/०७६ को प्रथम र दोस्रो चौमासिक अवधिमा सम्पादित कार्यक्रमहरू, सम्पादन हुन नसकेका कारणहरू, कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा आइपरेका समस्या र समाधानका उपायहरूको बारेमा सम्बन्धित सबैमा जानकारी गराइएको थियो ।
- आगामी दिनमा विभागका काम कारवाहीहरूलाई चुस्त दुरुस्त रूपमा सञ्चालन गर्नको लागि छलफलका क्रममा पहिचान भएका समस्याहरूलाई समाधान गरी भविष्यमा प्रभावकारी रूपमा कार्यक्रम सञ्चालनमा अगाडि बढ्नको लागि मार्गदर्शन प्राप्त भयो ।

२) वातावरणीय अनुगमनको कानूनी पक्ष सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि तालिम

पृष्ठभूमि:

यस विभागको आ.व. २०७५/०७६ मा स्वीकृत भएका कार्यक्रम अनुसार आ.व. २०७५/७६ मा वातावरण विभागका कर्मचारी तथा अन्य संघीय कार्यालयमा कार्यरत वातावरण निरीक्षक तथा वातावरण विद्हरूलाई सहभागी गराई वातावरणीय अनुगमनको कानूनी पक्ष सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि तालिम सन्चालन गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रम वातावरणको सवालहरूमा वकालत गर्दै आएको काठमाडौँ अनामनगर स्थित कार्यालय भएको जनज्योति ल फर्म संगको सहकार्यमा तालिम सञ्चालन गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

वातावरण विभागका महानिर्देशक लगायत विभागको सम्पूर्ण कर्मचारीहरू तथा तथा अन्य संघीय कार्यालयमा कार्यरत वातावरण निरीक्षक तथा वातावरण विद्हरूको उपस्थितिमा वातावरणीय अनुगमनको कानुनी पक्ष सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धी ६ दिने तालिम मिति २०७५/०५/०३ देखि २०७५/०५/०८ सम्म सञ्चालन गरिएको थियो । उक्त तालिमको क्रममा वातावरणीय कानुनमा विविध पाटाहरूको बारेमा लामो समयदेखि वातावरणीय कानुनमा वकालत गर्दै आउनुभएका अधिवक्ताहरू पदम बहादुर श्रेष्ठ, प्रकाशमणी शर्मा लगायतका कानुन व्यावसायीहरू तथा राष्ट्रिय सुचना आयोगका प्रमुख आयुक्त श्री कृष्णहरी बास्कोटा लगायतले तालिम प्रदान गर्नुभएको थियो ।

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- उक्त तालिमबाट उपस्थित कर्मचारीहरूलाई वातावरणीय अनुगमन, परिक्षण तथा निरीक्षणका क्रममा अनुगमन गर्नु अघी विद्यमान वातावरण सम्बन्धी कानुन अनुसारका कानुनी सबलताका लागि कार्यालयगत रूपमा गर्नुपर्ने तयारीका बारेमा अवगत भयो ।
- वातावरणीय अनुगमन, परिक्षण तथा निरीक्षणमा प्रस्थान गर्नुअघी तयार पार्नुपर्ने आवश्यक कागजात स्थलगत रूपमा समावेस गराउनुपर्ने सरोकारवालाहरूको विषयमा जानकारी हासिल भयो ।
- वातावरणीय अनुगमन, परिक्षण तथा निरीक्षणका क्रममा सिलसिलेवार तवरले सम्पर्क गर्नुपर्ने सम्भावित पदाधिकारिहरू स्थलगत अनुगमन, परिक्षण तथा निरीक्षणका क्रममा तयार गर्नुपर्ने कानुनी कागजातहरू र तयार गर्ने तरिकाका सम्बन्धमा जानकारी प्राप्त भयो ।
- यसैगरी वातावरणीय अनुगमन, परिक्षण तथा निरीक्षण पश्चात हुनसक्ने सम्भावित कानुनी प्रकृयाहरू जटिलताहरू आउनसक्ने सम्भावित कानुनी कारवाहीहरू र तिनको निराकरणका विषयमा अवगत भयो । र
- अन्तमा वातावरणीय अनुगमन, परिक्षण तथा निरीक्षण पश्चात हुनसक्ने सम्भावित अदालती प्रकृया र सो को सम्भावित परिणामका बारेमा जानकारी हासिल भयो र समग्र वातावरणीय अनुगमन, परिक्षण तथा निरीक्षणको गुणस्तरमा प्रभावकारिता आउने देखियो ।

३) वातावरण सचेतना सम्बन्धि टेलि चलचित्र/श्रव्य दृश्य निर्माण एवं प्रसारण (पत्रपत्रिका,IT, ICT (वातावरण संरक्षण/सरसफाइ कार्यक्रम) तथा वृत्तचित्र तथा प्रचार सामग्री उत्पादन (रेडियो/टिभी) एवं प्रसारण सात वटै प्रदेशमा स्थानीय भाषामा समेत तथा वातावरणीय जनचेतनामुलक एवं सन्देशमुलक प्रवर्दनात्मक कार्यक्रम

पृष्ठभूमि:

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, कार्यक्रम अन्तर्गत आ.व. २०७५/०७६ मा स्वीकृत भएका कार्यक्रम अनुसार आ.व. २०७५/७६ मा नेपाल टेलिभिजन, लगायत विभिन्न टेलिभिजन च्यानल विभिन्न पत्रपत्रिका लगायत सञ्चारमाध्यमहरु बाट वातावरणीय सचेतना सम्बन्धि टेलि चलचित्र/श्रव्य दृश्य सामग्री (PSA), जिङ्गल, वृत्तचित्र लगायत सामग्री निर्माण एवं प्रसारण गरी वातावरण सम्बन्धी जनचेतना जागृत गराई वातावरण सम्बर्द्धन र संरक्षणमा जनस्तरबाटै वातावरण संवर्द्धन र संरक्षणमा योगदान गर्ने उद्देश्यका साथ सञ्चालन गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

उक्त कार्यक्रम सञ्चालनका लागि नेपालको हकमा सबैभन्दा प्रभावकारी रहेको टेलिभिजन च्यानल नेपाल टेलिभिजनको राष्ट्रिय प्रसारण मार्फत वातावरण सम्बन्धी ४ वटा वृत्तचित्र, ५

भाग विभिन्न ख्यातीप्राप्त कलाकार सम्मिलित वातावरण संरक्षण सम्बन्धी टेलिचलचित्र ५ वटा वातावरण सम्बन्धी श्रव्य दृष्य सामग्री (PSA) निर्माण गरी नेपाल टेलिभिजनबाट करिब ६ महिना प्राईम समयमा निरन्तर प्रचार प्रसार गरिएको थियो । यसका अलावा माननिय वन तथा वातावरण मन्त्रीज्यूको शन्देश सहितको श्रव्य दृष्य सामग्री (PSA) निर्माण गरी सो समेत नेपाल टेलिभिजनको राष्ट्रिय प्रसारण मार्फत समाचार अगाडी दिनको करिब १२ पटक करिब ६ महिना प्रसारण गरिएको थियो । यसका साथ साथै विभिन्न शन्देश तथा सूचना र जिङ्गल विभिन्न अनलाइन पत्रिका, छापाका पत्रपत्रिका तथा विभिन्न एफ.एम रेडियो मार्फत प्रचार प्रसार गरिएको थियो ।

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- उल्लिखित प्रचार प्रसारबाट जनमानसमा वातावरण संरक्षण तथा संवर्द्धनका सम्बन्धमा जनचेतना वृद्धी भएको अपेक्षा गरिएको छ जसका कारण वातावरण संरक्षण तथा संवर्द्धनमा टेवा पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
- यसका साथै विभिन्न व्यापारी वर्गहरूले व्यापार व्यावसाय सञ्चालन गर्दा, उद्योग प्रतिष्ठान लगायत विकास निर्माणका कार्यहरू सञ्चालन गर्दा अपनाउनुपर्ने वातावरणीय सावधानीहरू तथा गर्नुपर्ने वातावरणीय अध्ययनहरू र पालना गर्नुपर्ने वातावरणीय कानूनहरूको बारेमा समेत चेतना वृद्धी भएको अपेक्षा गरिएको छ ।

४) वृक्षारोपण दिवस

पृष्ठभूमि:

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, कार्यक्रम अन्तर्गत आ.व. २०७५/०७६ मा स्वीकृत भएका कार्यक्रम अनुसार आ.व. २०७५/७६ अन्तर्गत २०७६ साल असारमा परेको वृक्षारोपण दिवसको अवसरमा वृक्षारोपण कार्य सम्पन्न गरी शहरी हरियाली वृद्धी गर्न तथा शहरी स्वच्छता कायम गर्ने उद्देश्यका साथ सञ्चालन गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

२०७६ सालको वृक्षारोपण दिवसमा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले कलंकी देखी सातदोबाटो हुँदै कोटेश्वर सम्मको विस्तारित चक्रपथमा वृहत वृक्षारोपण कार्य गर्दै गर्दा वातावरण विभागले सोही दिन मिति २०७६/०३/१३ गते किर्तिपुर नगरपालिकासंगको सहकार्यमा किर्तिपुर नगरपालिकाको ल्याबोरेटरी स्कुल देखी तिनकुने सम्मको नयाँ सडकको दुवैतर्फ ५ फिट भन्दा अग्ला पुवाँले तथा कनिके रुख प्रजातिका विरुवाहरू रोपण गरेको थियो । उक्त कार्यक्रमको

उदघाटन वन तथा वातावरण मन्त्रालयका सचिव डा. विश्वनाथ ओलीज्यूबाट भएको थियो भने उक्त कार्यक्रममा वातावरण विभागका सम्पूर्ण कर्मचारीहरु, किर्तिपुर न.पा.का कर्मचारीहरुका साथै स्थानीय बासिन्दाको समेत सहभागिता रहेको थियो .

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- यस वृक्षारोपण कार्यक्रममा किर्तिपुर नगरपालिकाको ल्याबोरेटरी स्कुल देखी तिनकुने सम्मको नयाँ सडकको दुवैतर्फ करिब २५० विरुवा रोपण गरिएको थियो।
- वृक्षारोपण दिवसको अवसरमा गरिएको यस कार्यले उक्त सडकको दुवैतर्फ हरियाली वृद्धी हुनुका साथै वृक्षारोपण कार्य सम्बन्धमा जनचेतना वृद्धी हुने समेत अपेक्षा लिइएको छ।

५) वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा विश्वविद्यालय स्तरमा वातावरण संरक्षण स्व परिचालन स्वमसेवक परिचालन समेत तथा वैकल्पिक झोला प्रवर्द्धन तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम संचालन गर्ने (प्लास्टिक फ्री जुट, कपडा, कागज इत्यादी) डिपार्टमेन्ट स्टोर लगायतका जनसरोकारका स्थानमा स्वयंसेवक परिचालन समेत गर्ने गरि(वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)

पृष्ठभूमि:

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, कार्यक्रम अन्तर्गत आ.व. २०७५/०७६ मा स्वीकृत भएका कार्यक्रम अनुसार वातावरण संरक्षण र संवर्द्धनको कार्य विभाग एकलैको प्रयासमात्र प्रयास नहुने भएकोले वातावरण विषय पठन पाठन गराउने विश्वविद्यालयहरु मार्फत स्वयंसेवक परिचालन गरी जनचेतनामुलक कार्यहरु गर्दा वातावरण सम्बन्धी चेतना जागृत हुनुका साथै वातावरण विषयमा उच्च अध्ययन गरिरहेका विद्यार्थीहरुको दक्षता समेत वृद्धी हुने अपेक्षाका साथ सञ्चालन गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्न वातावरण विभागले त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतको वातावरण विज्ञान केन्द्रिय विभाग संग MOU गरी उक्त कार्यक्रममा स्वयंसेवक परिचालन गरी सातै प्रदेशमा जनचेतना अभिवृद्धिको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको थियो । जसअनुसार त्रिभुवन विश्वविद्यालयको वातावरण विज्ञान केन्द्रिय विभागले सातै प्रदेशमा वातावरण प्रवर्द्धन तथा संरक्षण सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरु गरेको थियो साथै विभिन्न स्थानमा प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगबाट हुनसक्ने वातावरणीय प्रदुषणका बारेमा अवगत गराउँदै

स्वयँसेवक परिचालन गरी विभागले उपलब्ध गराएका कपडाका झोलाहरू वितरण समेत गरेको थियो ।

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- यस कार्यक्रमबाट जनमानस तथा सामाजिक अगुवाहरूमा वातावरण प्रवर्द्धन तथा संरक्षण सम्बन्धमा जनचेतना वृद्धि भएको अपेक्षा गरिएको छ ।
- यसका साथै जनमानसमा प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगबाट हुने वातावरणीय क्षती र वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गरी यसबाट जोगिने उपायहरूका बारेमा जनचेतना वृद्धि भएको अपेक्षा गरिएको छ ।

६) अभियन्ता तथा कलाकार सहितको सडक प्रदर्शनी तथा सरसफाई अभियान, संस्कृतिक कार्यक्रम लगायत जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण/सरसफाई कार्यक्रम)

पृष्ठभूमि:

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, कार्यक्रम अन्तर्गत आ.व. २०७५/०७६ मा स्वीकृत भएका कार्यक्रम अनुसार वातावरण संरक्षण र संवर्द्धनको लागि जनचेतना जागृत गर्ने कार्य महत्वपूर्ण रहेको र समाजमा सेलीब्रेटीको रूपमा रहेका अभियन्ता तथा कलाकारहरूलाई परिचालन गर्दा जनमानसको सहभागिता उल्लेखनीय रूपमा हुनुका साथै कलाकारिताको र कलाकारको माध्यमबाट दिइएको शन्देसको प्रभावकारिता बढी हुने भएकोले कलाकार तथा अभियन्ताहरू लाई परिचालन गरी वातावरण सम्बन्धी सडक प्रदर्शनी, ज्याली, वातावरण सम्बन्धी गित संगित, नृत्य, नाटक सहितको स्टेज कार्यक्रम मार्फत वातावरण संरक्षण तथा संवर्द्धन, फोहोरमैला व्यवस्थापन लगायतमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु यस कार्यक्रमको ध्येय थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्न वातावरण विभागले नेपाल सरकारको अंगको रूपमा रहेको सांस्कृतिक संस्थानसंग MOU गरी उक्त कार्यक्रममा राष्ट्रियस्तरका ख्यातिप्राप्त तथा स्थानिय कलाकारहरू परिचालन गरी सातै प्रदेशका प्रदेश राजधानीहरूमा स्थानीय भाषामा समेत सडक प्रदर्शनी, ज्याली, वातावरण सम्बन्धी गित संगित, नृत्य, नाटक सहितको स्टेज कार्यक्रम मार्फत जनचेतना अभिवृद्धिको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको थियो । जसअनुसार सांस्कृतिक संस्थानले सातै प्रदेशका प्रदेश राजधानी, काठमाडौँ र ललितपुर गरी देशभरमा ९

स्थानमा स्थानीय भाषा तथा भेषभुषामा उक्त कार्यक्रम सञ्चालन गरेको थियो । जसमा प्रभाकर शर्मा, दुर्गा प्रसाद खतिवडा, नारद खतिवडा, मञ्जु पौडेल लगायतका कलाकारहरु सहभागी भएका थिए भने स्थानीय भाषामा प्रदर्शन गरिने कार्यक्रममा स्थानीय भेषभुषा समावेस गरिएको थियो । यस कार्यक्रममा सम्बन्धित प्रदेश मन्त्रालयका मन्त्रिहरुको समेत सहभागिता रहेको थियो ।

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- यस कार्यक्रमबाट जनमानस तथा सामाजिक अगुवाहरुमा वातावरण प्रवर्द्धन तथा संरक्षण सम्बन्धमा जनचेतना वृद्धि भएको अपेक्षा गरिएको छ ।
- यसका साथै जनमानसमा प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगबाट हुने वातावरणीय क्षती र वैकल्पिक उपायहरु अवलम्बन गरी यसबाट जोगिने उपायहरुका बारेमा जनचेतना वृद्धि भएको अपेक्षा गरिएको छ ।

कार्यक्रमको प्रतिकात्मक तस्विर

७) सातै प्रदेशमा प्रदेश मन्त्रालय, जनप्रतिनिधि, उद्योगी, व्यवसायी र पत्रकार सहितको वातावरणीय सचेतना सम्बन्धि अन्तरक्रिया साथै सरसफाई कार्यक्रम

पृष्ठभूमि:

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, कार्यक्रम अन्तर्गत आ.व. २०७६/०७७ मा सातै प्रदेशमा प्रदेश मन्त्रालय, जनप्रतिनिधि, उद्योगी, व्यवसायी र पत्रकार सहितको वातावरणीय

सचेतना सम्बन्धि अन्तरक्रिया साथै नमुना सरसफाई सहयोग कार्यक्रम गर्ने लक्ष्य लिइएको थियो । उपरोक्त पृष्ठभूमिमा नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियानको सचिवालयको रूपमा वातावरण विभाग रहेकोले यस कार्यक्रम कार्यान्वयनको मुख्य दायित्व वातावरण विभागको रहेको थियो । उक्त कार्यक्रम प्रथम, दोस्रो तथा तेस्रो चौमासिक अवधिमा गरी ७ वटा सम्पन्न गर्नु पर्ने गरी वार्षिक कार्यक्रम अनुसार यो कार्यक्रम सन्चालन गरिएको थियो । यस कार्यक्रममा कार्यक्रम गर्न छनोट गरिएको स्थानीय तहलाई केही थान सरसफाई सामग्रीहरू हस्तान्तरण गर्नुका साथै सरसफाई कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो साथै सबै सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा छलफल पनि गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्न वातावरण विभागले स्थानीय तहहरू संगको सहकार्यमा प्रदेश ५ को नेपालगंज सहित अन्य ६ वटा प्रदेशका प्रदेश राजधानी रहेका स्थानीय तहहरूमा सरसफाई कार्यक्रम, सरसफाई सम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा छलफल गरियो । यस कार्यक्रममा कार्यक्रमको मर्म अनुसार प्रदेश मन्त्रालयका माननीय मन्त्री, स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू, प्रदेश मन्त्रालय तथा अन्य सरकारी कार्यालयका सरकारी कर्मचारीहरू, सुरक्षाकर्मीहरू, उद्योगी, व्यवसायी, पत्रकार लगायत स्थानीय बासिन्दाको सहभागितामा कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो । यसमध्ये नेपालगंजमा गरिएको कार्यक्रममा माननीय वन तथा वातावरण मन्त्री शक्ती बहादुर बस्नेतको समेत सहभागिता रहेको थियो । उक्त कार्यक्रममा विभागका तर्फबाट सम्बन्धित स्थानीय तहलाई डस्टबीन, सावेल, झाडु, मास्क, पञ्जा लगायतका सरसफाई सामग्रीहरू हस्तान्तरण गरिएको थियो ।

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

अल्पकालिन उपलब्धीहरू

- जनमानसमा आफ्नो वरपरको स्थान आफैँ सरसफाई गर्नुपर्ने र फोहोरमैलालाई श्रोतमानै छुट्टयाई उचित तरिकाले मात्र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता बोध भएको अपेक्षा गरिएको छ ।
- फोहोरमैला व्यवस्थापन, जोखिमयुक्त फोहोर तथा यसलाई व्यवस्थापन गर्ने तरिका एवं वातावरण संरक्षण तथा सम्बर्द्धनका बारेमा जनचेतना बढेको अपेक्षा गरिएको छ ।

दिर्घकालिन उपलब्धीहरु

- नमुना सरसफाईका कार्यक्रमहरु स्थानीयतह तथा स्थानीय बासिन्दा, क्लब इत्यादीहरुले अन्य स्थानमा समेत आयोजना गर्न अभिप्रेरित हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
- वातावरण व्यवस्थापन तथा सरसफाइको महत्वको बारेमा जानकारी रहँदै यस्ता कार्यक्रमहरुमा स्थानीयहरुको सचेतना तथा सहभागिता वृद्धी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

कार्यक्रमका तस्वीरहरु

द) शहरी उद्यान विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम (प्रस्ताव आवहान, छनौट, सम्झौता, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्यांकन समेत) (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)

पृष्ठभुमी

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, २०७५ कार्यक्रम अन्तर्गत आ.व. २०७५/७६ मा देशका विभिन्न स्थानमा रहेका कम्तिमा ३ वटा शहरी क्षेत्रमा खुला स्थानहरुको पहिचान गरी त्यस्ता स्थानहरुमा हरित उद्यान निर्माण तथा विकास गरी ती स्थानहरुको व्यवस्थापन, संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्दै हरित शहर निर्माण गर्ने लक्ष्य लिइएको थियो । शहरी हरित उद्यानले शहरी क्षेत्रमा हरियाली वृद्धी गर्ने, प्रदुषण कम गर्न सहयोगी भुमिका खेल्ने, शहरबासीहरुलाई खुला स्थानको उपलब्धता गराउने लगायतका फाइदा पुर्याउनुका साथै बिपद्को समयमा समेत यस्ता स्थानहरु पिडितको उदार तथा राहत वितरणमा समेत उपयोग गर्न सकिन्छ ।

देश संघियतामा रूपान्तरण भइरहेको वर्तमान सन्दर्भमा देश भित्र रहेका विभिन्न तहका सरकारहरु बिच समन्वय तथा सहकार्यको माध्यमबाट संरचनाहरु निर्माण तथा दिगो व्यवस्थापनमा सहज हुने देखिएकोले नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान, २०७५ को सचिवालयको रूपमा वातावरण विभाग रहेकोले यस कार्यक्रम कार्यान्वयनको मुख्य दायित्व वातावरण विभागको रहेको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

वातावरण विभागको करिब ६० देखि ८० प्रतिशत सम्म र सम्बन्धीत स्थानीय तहको २० देखि ४० प्रतिशत सम्म लागत साझेदारी रही पोखरा महानगरपालिका., अन्नपुर्ण गाउँपालिका, कमलामाई नगरपालिका र सुर्यविनायक नगरपालिकामा सम्बन्धित स्थानीय तहको समेत लागत साझेदारी रहने गरि ४ स्थानमा शहरी हरित उद्यान निर्माण कार्य भएको छ ।

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- पोखरा महानगरपालिकाको पर्स्याङ्गमा सार्वजनिक शौचालय फुल बगैचा सहितको शहरी हरित उद्यान निर्माण भएको तथा पोखरा म.न.पा.को सौन्दर्य समेत वृद्धि भएको ।
- अन्नपुर्ण गाउँपालिकाको नौडाँडामा एउटा पानी ट्याङ्की, १२५ वटा सिंढी तथा २५० मिटर बाउन्ड्री वाल सहितको उद्यान निर्माण भएको तथा सो स्थानले अन्नपुर्ण गाउँपालिका क्षेत्रको सौन्दर्य वृद्धि हुनुका साथै हिमालको दृष्यावलोकन गर्नका लागि पर्यटकिय स्थलको रूपमा समेत वृद्धि भएको ।
- कमलामाई नगरपालिकाको नगरपालिका भवन तथा बसपार्क नजिकको पुरानो उद्यान भएको स्थानमा उद्यानको व्यवस्थापन तथा सुदृढिकरण गरिएको छ । सो उद्यानमा एउटा स्तम्भ तथा ४ वटा पानीको फोहोरा सहितको सौन्दर्य पोखरी निर्माण तथा बगैचा निर्माण भएको छ । साथै उक्त उद्यान नगरपालिकाको केन्द्रमा रहेकोले नगरको सौन्दर्यमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ ।
- सुर्यविनायक नगरपालिकाको सुर्यविनायक मन्दिर परिसरमा उद्यान निर्माण तथा वृक्षारोपण तथा सौन्दर्यको कार्य भएको र मन्दिर परिसरको सौन्दर्यमा वृद्धि भएको ।

कार्यक्रमका तस्वीरहरु

	
<p>निर्माणाधिन पर्स्याङ्ग बगैचा</p>	<p>पर्स्याङ्ग बगैचामा राख्न तयार पारिएको मुर्ती</p>

अन्नपूर्ण गा.पा.मा निर्माण भइरहेको उद्यान

कमलामाई न.पा. मा निर्माण भइरहेको उद्यान

९) विश्व वातावरण दिवस

पृष्ठभुमी

विश्वव्यापी रूपमा प्रत्येक वर्षको जुन ५ तारिकका दिन मनाइने विश्व वातावरण दिवस सन २०१९ मा स्वच्छ वायु, स्वस्थ जीवन भन्ने मुल नारा तथा “Beat Air Pollution” भन्ने Theme का साथमा देशका विभिन्न भागमा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको अगुवाईमा वातावरण विभाग संगको विशेष सहकार्यमा मिति २०७६ जेष्ठ २२ देखि २८ गते (तदनुसार ५ देखि ११ जुन २०१९) मा बाँके जिल्लाको नेपालगंज बाट सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूबाट सुभारम्भ गरी मनाइयो । यस कार्यक्रम सम्बन्धी सम्पूर्ण खर्चहरु वातावरण विभाग अन्तर्गत गरिएको थियो भने सप्ताहव्यापी कतिपय कार्यक्रमहरु समेत वातावरण विभागको अगुवाईमा भएको थियो ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण:

मिति २०७६ जेष्ठ २२ गते बिहान ७ बजे देखी बाँके जिल्लाको नेपालगंजमा माननीय वन तथा वातावरण मन्त्रीज्यूको प्रमुख आतिथ्यतामा प्रभातफेरी कार्यक्रम गरिएको थियो । उक्त प्रभातफेरी कार्यक्रम पश्चात सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूबाट नेपालगंजको होटल सिद्धार्थ भ्यूमा आयोजना गरीएको मूल समारोहमा कार्यक्रमको उदघाटन भएको थियो । साथै सबै स्थानीय तह तथा प्रदेश मन्त्रालयहरुलाई विश्व वातावरण दिवसको Theme अनुसार कार्यक्रम गर्न आवाहन गरिएको थियो । यसका साथै यस कार्यक्रमको प्रगती विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका: विश्व वातावरण दिवसको प्रगति तालिका

मिति	स्थान	कार्यक्रमको नाम	कार्यक्रमको विवरण	उपस्थिति	कैफियत
२२ जेष्ठ, २०७६ (५ जुन, २०१९)	नेपालगंज	प्रभातफेरी	डिभिजन वन कार्यालयबाट सेतु वि.क. चोक सम्म	माननीय वन तथा वातावरण मन्त्री शक्ति बहादुर बस्नेत (प्रमुख अतिथी)	टिसर्ट तथा क्याप वितरण गरिएको
	होटल सिद्धार्थ भ्यू, नेपालगंज, बाँके	वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन विषयक राष्ट्रिय गोष्ठी	मूल समारोहको विस्तृत कार्यक्रम (उदघाटन समारोह)	सम्माननीय राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारी, (प्रमुख अतिथी)	
	होटल सिद्धार्थ भ्यू, नेपालगंज, बाँके	वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन विषयक राष्ट्रिय गोष्ठी	अवधारणाप्रत्र सहितको कार्यक्रम सञ्चालन ।	प्रमुख अतिथी माननीय शक्ति बहादुर बस्नेत, मन्त्री, वन तथा वातावरण मन्त्रालय (विशिष्ट अतिथिहरु: प्रदेश नं. ५ कर्णाली र सुदुरपश्चिम प्रदेशका माननीय मुख्यमन्त्रीहरु)	
	भक्तपुर	हनुमन्ते सरसफाई	माननीय ज्यूहरुको प्रत्यक्ष सहभागितामा हनुमन्ते सरसफाई सम्बन्धी वृहत् कार्यक्रम सञ्चालन ।	प्रमुख अतिथी माननीय खानेपानी मन्त्री बिना मगर, विशिष्ट अतिथि मा. महेश बस्नेत	
२३ जेष्ठ,	होटल सिद्धार्थ	वातावरण संरक्षण	क्रमशः (नेपालगंज	प्रमुख अतिथी माननीय	

मिति	स्थान	कार्यक्रमको नाम	कार्यक्रमको विवरण	उपस्थिति	कैफियत
२०७६ (६ जुन, २०१९)	भ्यू, नेपालगंज, बाँके	तथा जलवायु परिवर्तन विषयक राष्ट्रिय गोष्ठी	घोषणाआपत्र जारी गर्दै नेपालगंजमा कार्यक्रम समापन)	मुख्यमन्त्री शंकर पोखरेल, प्रदेश नं. ५	
२४ जेष्ठ, २०७६ (७ जुन, २०१९)	नेपाल टेलिभिजन	परिसम्वाद/समूह छलफल (Panel Discussion/ round table discussion)	विश्व वातावरण दिवस, २०७६ को Theme वायु प्रदूषण रहेकोले यहि विषयवस्तुमा नेपाल टेलिभिजनमा परिसम्वाद कार्यक्रम भएको ।	Panel Discussion भएको । डा. विश्वनाथ ओलीज्यू, सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, प्रा.डा. रेजिना मास्के ब्याँजु, प्रमुख, वातावरण विज्ञान केन्द्रिय विभाग, त्रि.वि., किर्तिपुर, भुषण तुलाधर, वातावरण विद	
२५ जेष्ठ, २०७६ (८ जुन, २०१९)	वन परिसर माइतिघर- थापाथली- त्रिपुरेश्वर दशरथ रंगशाला- सुन्धारा- रत्नपार्क- जमल- केशरमहल- जय नेपाल हल- पुतलीसडक- माइतिघर - वन परिसर सम्म	साईकल च्याली		प्रमुख अतिथी माननीय शक्ति वहादुर वस्नेत, मन्त्री, वन तथा वातावरण मन्त्रालय । डा. कृष्ण प्रसाद ओली, माननीय सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग	
	वन परिसर	सरसफाई	वन परिसरमा रहेका सम्पूर्ण सरकारी निकायहरूको हाताको	प्रमुख अतिथी माननीय शक्ति वहादुर वस्नेत, मन्त्री, वन तथा	

मिति	स्थान	कार्यक्रमको नाम	कार्यक्रमको विवरण	उपस्थिति	कैफियत
			सरसफाई	वातावरण मन्त्रालय । डा. विश्वनाथ ओली, सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय ।	
	सिंहदरबार लगायत सम्पूर्ण सरकारी कार्यालय परिसरका साथै आम सर्वसाधारणलाई आ-आफ्नो परिसर, धार्मिक स्थल लगायत सार्वजनिक निजी क्षेत्रको सरसफाईका लागि आव्हान गरिएको ।	सरसफाई			राष्ट्रिय दैनिकमा सूचना प्रकाशन गरी आव्हान गरिएको ।
	देशभर “एक नेपाली, एक फलफूल रोपण अभियान” शुभारम्भ गर्दै देशका देशका विभिन्न भागहरुमा एकसाथ वृक्षारोपण कार्यक्रम गर्न आव्हान गरिएको ।	वृक्षारोपण	देशभर		राष्ट्रिय दैनिकमा सूचना प्रकाशन गरी आव्हान गरिएको ।

मिति	स्थान	कार्यक्रमको नाम	कार्यक्रमको विवरण	उपस्थिति	कैफियत
	पुल्चोक	सरसफाई	मन्त्री निवास पुल्चोक देखि हरिहरभवन आसपासको क्षेत्र सरसफाई	प्रमुख अतिथि मा. वन तथा वातावरण मन्त्री श्री शक्ति बहादुर वस्नेत, विशिष्ट अतिथि डा. विश्वनाथ ओली, सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय ।	
२६ जेष्ठ, २०७६ (९ जुन, २०१९)	थापाथली	सवारी प्रदूषण परीक्षण	सवारी साधनको प्रदूषण निरीक्षण तथा चेकजाँच गर्ने कार्य गरिएको	नारायण प्रसाद सापकोटा, महानिर्देशक, वातावरण विभाग	
२७ जेष्ठ, २०७६ (१० जुन, २०१९)	वातावरण विभाग	सरकारी तथा गैर सरकारी सरोकारवाला निकायबीच अन्तरक्रिया	वातावरण विभागको सभाहलमा वातावरण तथा वायु प्रदूषण विषयमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न ।	नारायण प्रसाद सापकोटा, महानिर्देशक, वातावरण विभाग	
२८ जेष्ठ, २०७६ (११ जुन, २०१९)	वन परिसर	सप्ताहव्यापी कार्यक्रम समापन समारोह	साप्ताहव्यापी कार्यक्रमको समिक्षा गर्दै समापन गरिएको ।	माननीय शक्ति बहादुर वस्नेत, मन्त्री वन तथा वातावरण मन्त्रालय ।	

कार्यक्रमबाट हासिल उपलब्धि:

- नेपालगंज घोषणापत्र जारी गरीएको ।

- विभिन्न सप्ताहव्यापी कार्यक्रमहरूले आम जनमानसमा विश्व वातावरण दिवसको महत्व बोध भएको तथा वातावरण संरक्षण, वायु प्रदूषण तथा वृक्षारोपणका बारेमा जनचेतना अभिवृद्धी भई वातावरण संरक्षणमा योगदान पुगेको ।

२.८.२ वातावरणीय प्रदूषण तथा नियमन शाखा

वातावरणीय प्रदूषण तथा नियमन शाखाको कार्य विवरण

- वातावरण व्यवस्थापनको कार्यसम्पादनमा आवश्यक पर्ने औद्योगिक निष्काशनका नमूना सङ्कलन परीक्षण सम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्ने, गराउने ।
- वातावरणीय मापदण्ड विकासका लागि अन्य मुलुकहरूमा अवलम्बन भइसकेका मापदण्डहरू लाई देश भित्र लागु गर्नका लागि प्रारम्भिक अनुसन्धान गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
- वातावरणीय मापदण्ड पालना गराउने कार्यमा वातावरण निरीक्षकहरूलाई परिचालन गर्ने, गराउने सम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्ने ।
- वातावरण निरीक्षकहरू मार्फत स्थानीय निकायहरूमा रहेका वातावरण संरक्षण प्राविधिकहरू लाई मापदण्ड अनुगमन तथा प्रदूषण नियन्त्रण कार्यमा परिचालन गर्ने योजना बनाउने तथा परिचालन गर्ने ।
- स्थानीय निकायहरूका वातावरण संरक्षण प्राविधिकहरू लाई आवश्यक तालिमको योजना तयार गरी तालिम संचालन गर्न गराउन आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने ।
- वार्षिक मापदण्ड पालना सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू संकलन गरी रेकर्ड राख्ने व्यवस्था मिलाउन सहयोग पुऱ्याउने ।
- सम्बन्धित उद्योगहरूको संलग्नतामा मापदण्ड पालनाका लागि शर्त तोक्ने तथा पालना सम्बन्धी समयावधि निर्धारण गर्न सहयोग पुऱ्याउने तथा स्वीकृतिका लागि पेश गर्ने ।
- उद्योगहरूलाई सोझै वा स्थानीय तहहरू मार्फत प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाण पत्र जारी गर्ने गराउने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- प्रदूषण नियन्त्रणका प्रविधि सम्बन्धी सूचनाहरू संकलन गरी उद्योगहरूलाई सूचनाहरू उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्य गर्ने ।

१. उद्योग प्रतिष्ठानको वातावरण अनुगमन सम्बन्धि अभिमुखिकरण (जनप्रतिनिधि र कर्मचारी प्रदेश र स्थानीयस्तर) (गोष्ठी तथा कार्यशाला)

कास्कीको पोखरा महानगरपालिकामा मिति २०७५/०८/२० र २२ गते र चितवनको भरतपुर महानगरपालिकामा मिति २०७५/०९/१८ गते महानगरपालिकाका मेयर, जिल्लाका प्रमुख

जिल्ला अधिकारी, कार्यक्रम संचालन भएको प्रदेशको उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयका पदाधिकारी, वन तथा वातावरण मन्त्रालयका सचिव तथा वातावरण विभागका महानिर्देशक तथा विभागका अन्य कर्मचारीहरू लगायत विभिन्न जनप्रतिनिधी तथा स्थानीय स्तरका कर्मचारीहरू सम्मिलित कार्यक्रम संचालन भई जनचेतना अभिवृद्धि भएको थियो। सो कार्यक्रममा वातावरण विभाग र महानगरपालिका बिच सम्झौता पत्रमा हस्ताक्षर भएको थियो।

कार्यक्रमका तस्वीरहरू:

२. वातावरण मैत्री प्रविधि र अनुभव आदान प्रदान प्रयोजन वातावरण मैत्री उद्योगहरूमा पत्रकार तथा उद्यमीहरूको अवलोकन (अध्ययन /सर्वेक्षण/अनुसन्धान)

चितवन, रुपन्देही तथा बाँके जिल्लामा अवस्थित वातावरण मैत्री उद्योगहरूमा १२ जना पत्रकारहरूको टोलीले मिति २०७६/०२/२० देखि २५ सम्म भ्रमण भई उद्योगको वातावरणीय अवस्था तथा प्रविधिको जानकारी हासिल गरेको थियो। टोलीले भ्रमण गरेका उद्योगहरूमा पन्चकन्या स्टिल उद्योग प्रा.लि., रुपन्देही, मोडर्न डोर एण्ड उड प्रोडक्ट प्रा.लि., बाँके, अर्घाखाँची सिमेन्ट प्रा.लि., रुपन्देही, बोटलर्स नेपाल (तराई) लि., चितवन रहेका थिए।

कार्यक्रमका तस्विरहरु:

३. उद्योग तथा अस्पतालमा प्रयोग हुने जोखिमपूर्ण रसायनहरुको व्यवस्थापन तथा प्रयोगबाट निस्कने फोहोर सम्बन्धी अध्ययन एवं निर्देशिका तर्जुमा (अध्ययन/सर्वेक्षण/अनुसन्धान) वातावरण विभागले काठमाण्डौ उपत्यका, रुपन्देही र नवलपरासी जिल्ला, र मोरङ र सुनसरी जिल्लाका जम्मा १७ वटा उद्योग अस्पतालहरु र स्वास्थ्य प्रयोगशाला छनौट गरी अध्ययन गरेको थियो। सो अध्ययनमा विभिन्न किसिमका उद्योग एवं अस्पतालहरुमा कस्ता कस्ता किसिमका रसायनहरु प्रयोग हुन्छन्?, तिनीहरुको व्यवस्थापन कसरी गरिएको छ? हावा, पानी, तथा ठोस फोहोरमा रसायनहरुको उत्सर्जन एवं निष्काशन कुन किसिमले भइरहेको छ?, उद्योगहरुबाट कस्ता कस्ता किसिमका जोखिमपूर्ण फोहोरहरुको उत्सर्जन भइरहेको छ?, उक्त फोहोरहरुको व्यवस्थापन कसरी भइरहेको छ? जस्ता प्रश्नहरुको उत्तर खोज्ने प्रयास गरिएको थियो। सो अध्ययनले विभिन्न उद्योग, अस्पताल तथा प्रयोगशालामा विभिन्न किसिमका रसायनहरु प्रयोग हुने गरेको, तर रसायनहरुलाई जोखिमपूर्ण र जोखिम रहित भनी छुट्टाउने नगरेको, त्यस्तै उद्योग प्रतिष्ठानहरुबाट विभिन्न किसिमका जोखिमपूर्ण फोहोर निस्कने गरेको तर त्यसलाई पनि जोखिमपूर्ण र साधारण फोहोरमा छुट्टाउने नगरिएको साधारण फोहोर एवं जोखिमपूर्ण फोहोरको विसर्जनका लागि उपयुक्त सुविधाहरु नरहेको, म्याद नाघेका रसायनको व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त सुविधाहरु नभएकोले उद्योगहरुले यस्ता रसायनहरु भण्डारण गरेर राखे गरेको जस्ता समस्याहरु अघि सार्दै उद्योग प्रतिष्ठानबाट निस्कने जोखिमपूर्ण फोहोरको व्यवस्थापनमा ध्यान दिन नसक्दा त्यसले मानव स्वास्थ्य र वातावरणमा गम्भिर असर पार्न सक्ने निष्कर्ष निकालेको थियो।

कार्यक्रमका तस्विरहरु:

४. वातावरण सम्बन्धी ऐन, नियम, निर्देशिका, नीति, मापदण्डको कार्यान्वयन सम्बन्धमा उद्योगहरुको नियमित तथा अकस्मिक अनुगमन एवं निरीक्षण (कम्तीमा १२० वटा उद्योगहरुको अनुगमन गरी नमूना संकलन गर्ने) (वातावरण संरक्षण/सरसफाइ कार्यक्रम)

काठमाण्डौ, ललितपुर, मोरङ, चितवन, धादिङ, तनहुँ, सुनसरी, नवलपुर, नवलपरासी, बाँके, कास्की जिल्लामा गरी कुल १०१ अस्पताल तथा उद्योगहरुको नियमित तथा आकास्मिक अनुगमन भएको । जस मध्ये २८ वटालाई सुझाव पठाइएको र ६० वटालाई वयानका लागि बोलाइएको थियो । वयानका लागि बोलाइएको उद्योग तथा उद्योगजन्य प्रतिष्ठान मध्ये ४० वटाको वयान लिइसकेको र ती मध्ये ३५ वटाको फाइल आवश्यक कारबाहीको लागि मन्त्रालयमा पठाइएको छ ।

कार्यक्रमका तस्विरहरु:

५. फोहोरजन्य क्रियाकलापहरूको नियमन तथा नियन्त्रण कार्यक्रम (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)

देशका विभिन्न १० नगरपालिका: दुधौली न.पा. सिन्धुली, तिलोत्तमा न.पा. रुपन्देही, चन्द्रागिरी न.पा. काठमाण्डौ, महालक्ष्मी न.पा. धनकुटा, चन्द्रपुर न.पा. रौतहट, पाँचखाल न.पा. काभ्रेपलातञ्चोक, शुक्लागण्डकी न.पा. तनहुँ, गोदावरी न.पा. कैलाली, दुल्लु न.पा. दैलेख र देवचुली न.पा. नवलपुरमा कार्यक्रम भएको थियो। सो कार्यक्रममा नगरपालिकालाई विभिन्न तालिम सामाग्रीहरू हस्तान्तरण गरी विभिन्न टोलीलाई कम्पोष्ट बिन तथा भर्मी कम्पोष्टको प्रयोगको सैद्धान्तिक तथा प्रयोगात्मक तथा कौशी खेतीको बारेमा अन्तरक्रिया गरी तालिम संचालन गरिएको थियो।

कार्यक्रमका तस्वीरहरू:

पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू

१. वायु गुणस्तर मापन केन्द्र (Air Quality Monitoring Station) स्थापना (३ स्थानमा)
(अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)

यो आर्थिक वर्षमा दमक न.पा., झापा, धनकुटा न.पा. धनकुटा र विरेन्द्रनगर न.पा., सुर्खेत मा वायु गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना भई निरन्तर सञ्चालन भइराखेको छ । उक्त केन्द्रहरूबाट निरन्तर वायु गुणस्तर सम्बन्धी प्रत्येक सेकेन्डको तथ्याङ्कहरू मापन भई संकलन भएराखेको छ साथै उक्त तथ्याङ्कहरू विभागको वेबसाइट www.pollution.gov.np बाट प्रत्येक घण्टाको औषतका आधारमा सात दिनको तथ्याङ्क देखिने गरी निरन्तर आइरहेको छ ।

२. प्रयोगमा आइरहेका सवारी साधनको धुँवा जाँच गर्ने पोर्टेबल उपकरण (२ सेट) (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)

सवारी साधनको धुँवा जाँच गर्नका लागि डिजेल गाडी र पेट्रोल गाडीको लागि छुट्टा छुट्टै उपकरणहरू २ सेट खरिद भई मापन कार्य निरन्तर भैरहेको छ । यस उपकरणको प्रयोग विभागले विभिन्न समयमा गर्ने सवारीको छड्के अनुगमन कार्यमा प्रयोग भइराखेको छ ।

३. GIS Based Industrial Information Systemको लागि ४ वटा Tablet खरिद गर्ने (अन्य उपकरण तथा मेशीन औजार)

GIS Based Industrial Information System को लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क संकलनको लागि सहजता हुन यसको Application मा अनुगमन भएको ठाउँबाटै डाटा प्रविष्ट गर्नका लागि आवश्यक ४ वटा Tablets खरीद गरिएको छ । जुन ट्याब्लेट फिल्ड तहबाट तथ्याङ्क सोझै प्रविष्ट गर्नका लागि प्रयोग भएको छ ।

२.८.३ वातावरणीय प्रयोगशाला शाखा

वातावरणीय प्रयोगशाला शाखाको परिचय:

प्रयोगशाला शाखामा एक जना सि.डि.के. (सिनियर डिभिजनल केमिष्ट), तीन जना केमिष्ट र एक जना असिष्टेन्ट केमिष्टको दरबन्दी रहेको छ । यस शाखाले प्रदुषण नियन्त्रण तथा नियमन शाखा तथा वातावरणीय अनुगमन तथा परिक्षण शाखासँग समन्वय गर्दै औद्योगिक प्रतिष्ठानहरू तथा विकास आयोजनाहरूको स्थलगत अनुगमन निरीक्षणको क्रममा वातावरणीय नमूनाहरू संकलन गरी परीक्षण गर्ने कार्य गर्दै आएको छ । यसका साथै विभिन्न नदीहरू, ताल-तलैयाहरूको प्रदुषणको अवस्थाको अध्ययन गर्न पानीका श्रोतहरूबाट नमुना संकलन गरी परीक्षण गर्दै आएको छ ।

वातावरणीय प्रयोगशाला शाखाको कार्यविवरण

- उद्योगहरूबाट हुने वायु प्रदुषकको निष्काशनको नाप जाँच गर्ने ।
- उद्योगहरूबाट निस्कने फोहोरपानी (Effluent) को परीक्षण गर्ने ।
- उद्योगहरूबाट निस्केको हानिकारक फोहोरजन्य पदार्थहरूको परीक्षण गर्ने र पहिचान (Characterization) गर्ने ।

- प्रयोगशालाहरूमा हुने विभिन्न प्रकारको उपकरणहरू संचालन एवं मर्मत सम्भार गर्ने, । प्रयोगशालाहरूमा Good Laboratory Practices, गुणस्तर व्यवस्थापन प्रणाली लागु गर्ने तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- विभिन्न प्रयोगशालाहरूका उपकरण एवं संयन्त्रहरूको क्यालिब्रेशन गर्ने गराउने ।
- प्रयोगशालाहरूमा हुने Proficiency Testing Program, Proficiency Measurement Programme मा भाग लिने ।
- Soil, Water, Plant, Sediment, Air आदि परीक्षण एवं विश्लेषण गर्ने,
- वातावरणीय नमूना संकलन तथा विश्लेषण सम्बन्धी कार्यमा केन्द्रीय वातावरणीय प्रयोगशालाको रूपमा कार्य गर्ने ।
- अन्तराष्ट्रिय स्तरमा आएका प्रयोगशाला सम्बन्धी असल अभ्यासहरूको अध्ययन गरी प्रयोगमा ल्याउने ।
- प्रयोगशालासँग सम्बन्धित राष्ट्रिय एवं अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरू, विश्वविद्यालयहरू, आदिसँग समन्वय गरी कार्य गर्ने ।
- वातावरणीय प्रयोगशालाहरूको लागि निर्देशिका, Code Of Conduct/SOP/Manual/ Working Procedure आदी तयार गर्ने ।
- वातावरणीय प्रयोगशालाहरूको गुणस्तर तोक्ने .
- रसायन व्यवस्थापन सँग सम्बन्धीत सन्धि महासन्धिको रसायन व्यवस्थापन संबन्धी कार्य गर्ने ।
- रसायन व्यवस्थापन सम्बन्धित कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- वातावरण विभागका लागी आवश्यक वातावरणीय मापदण्ड सम्बन्धी अध्ययन गर्ने ।

प्रयोगशाला शाखाले आ.व. २०७५/०७६ मा सम्पन्न गरेका कार्यहरू

१) प्रदुषण नियन्त्रण तथा नियमन शाखाका लागि नमूना संकलन तथा विश्लेषण:

कार्यक्रमको महत्व:

नेपाल सरकारले विभिन्न प्रकृतिका औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूबाट निस्कने फोहोरपानीको मापदण्ड निर्धारण गरेको छ यद्यपि यस्ता मापदण्डहरूका बारेमा सरोकारवाला निकायहरूले अनभिज्ञता देखाउँदै फोहोरको व्यवस्थापन गरेको पाईदैन । तसर्थ उक्त मापदण्डको कार्यान्वयन गराउनको लागि प्रदुषण नियन्त्रण तथा नियमन शाखाको समन्वयमा औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूको स्थलगत अनुगमन निरिक्षण गर्ने क्रममा संकलित नमूनाहरू, उजुरी गुनासो परेका स्थानहरू, विभागले

आवश्यक देखेका स्थानहरू, इट्टा उद्योग तथा अरु उद्योगहरू बाट निस्कने धुँवाको नमूना संकलन गरी परिक्षण गर्दा त्यसले गर्ने नकारात्मक प्रभावको समयमै निक्कै गर्न ,प्रदुषणका कारकहरूको एकिन गरी प्रदुषण न्यूनीकरण तथा नियन्त्रण गर्न र अवाञ्छित क्रियाकलाप भएको रहेछ भने सम्बन्धित निकायबाट रोक्न आवश्यक प्रतिवेदन तयार हुने ।

कार्यक्रमको प्रगतिविवरण

- औद्योगिक प्रतिष्ठानहरू र अस्पतालहरूबाट गरी कुल ३४ वटा फोहोर पानीको नमूनाहरू संकलन गरी प्रयोगशाला परिक्षण गरिएको थियो ।
- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज भित्र रहेका तथा उक्त निकुञ्ज नजिकै भएर बग्ने पानीका श्रोतहरूबाट ४० वटा पानीका नमूना संकलन गरी प्रयोगशाला परिक्षण गरिएको थियो ।
- दाङ स्थित घोराही सिमेन्ट उद्योग, सिमरामा स्थित जगदम्बा स्टील र नेपालगञ्ज स्थित ओम प्लाई र मोडर्न डोर (Modern Door) उद्योगबाट निस्कने धुँवाँको परिक्षण परामर्शदाताको सहयोगमा गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको उपलब्धी:

- प्रयोगशाला परिक्षण पश्चात उद्योग प्रतिष्ठानहरूबाट निस्कने फोहोर पानीको प्रदुषणको स्थिति थाहा हुने ।
- प्रदुषणको स्थितिको आधारमा औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूलाई प्रदुषण न्युनिकरणका लागि आवश्यक कदम चाल्न सहयोग गर्न सकिने ।
- राष्ट्रिय निकुञ्ज भित्र रहेका पानीका श्रोतहरूको प्रदुषणको स्थिति थाहा हुने हुँदा निकुञ्ज भित्र रहेका वन्यजन्तुलाई पानीका कारण पर्न सक्ने असर बारे जानकारी प्राप्त हुने ।
- उद्योगहरूबाट हुने Air Emission निष्काशनको नाप जाँचले Air Pollution न्युनिकरणका लागि सहयोग पुऱ्याउने ।

२) माटोमा दिर्घायु बिषादी (POPs)परिक्षण

कार्यक्रमको महत्व

हाम्रो देश विभिन्न सन्धी सम्झौता साथै वातावरण संरक्षणका विभिन्न अभिसन्धीहरूको पक्ष राष्ट्र हो । नेपाल स्टकहोम कन्भेन्सनको पक्ष राष्ट्र भएपछि त्यस कन्भेन्सनको कार्यान्वयनका

क्रममा Elimination, restriction and Un-intentional उत्पादन हुने रसायनहरूको व्यवस्थापन गर्ने क्रममा Elimination मा परेका रसायनहरूलाई नेपालको विभिन्न स्थानहरूमा भण्डारण गरि राखिएको थियो । त्यस्ता स्थानहरूको स्थलगत अध्ययन गरी सम्भावित नमूनाहरू संकलन गरी परिक्षण गर्दा अवशेषको मात्रा भए नभएको निक्कै गर्नु यो कार्यक्रम उपयुक्त हुन्छ ।

कार्यक्रमको प्रगतिविवरण

- नेपालगञ्ज र अमलेखगञ्जबाट (POPs) भण्डारण गरि राखिएको स्थानबाट १९ वटा माटोको नमूना संकलन गरिएको थियो ।
- उक्त माटोको नमूनामा दिर्घायु बिषादी (POPs) रहे रहेको यकिन गर्न GCMS उपकरणबाट POPs अध्ययन गर्ने तालिम संचालन संगै परिक्षण गरिएको थियो ।

नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान अन्तर्गत

३) जल प्रदुषण सम्बन्धि अध्ययन कार्यक्रम

कार्यक्रमको महत्व:

नेपाल भित्र रहेका नदीनाला, खोला, ताल तलैया जस्ता पानीका श्रोतहरू, औद्योगिक क्षेत्र तथा करिडोर भएर बहने पानीका श्रोतहरू प्रदुषणको स्थितिमा रहेको हुँदा सो पानीको प्रयोग गर्दा जिवजन्तु तथा मानव स्वास्थ्यमा नकरात्मक असर पर्ने हुन्छ । त्यसैले "नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान २०७५" कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने क्रममा जल प्रदुषण सम्बन्धि अध्ययन गर्न पानीका श्रोतहरूको छनौट गरी ती श्रोतहरूबाट नमूना संकलनका साथै प्रयोगशाला परिक्षण गर्नु आवश्यक छ । महाअभियान सार्थक बनाउन प्रदुषित तथा प्रदुषित हुँदै गरेका नदी तथा तालहरूका पानीको प्रदुषणको अवस्था मापन गरी सम्बन्धित निकायलाई जानकारी गराई सोको समयमानै आवश्यक कारवाही गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

कार्यक्रमको प्रगतिविवरण

- काठमाडौं उपत्यका भित्र रहेका वाग्मति, विष्णुमति र रुद्रमति खोला, हेटौडा औद्योगिक क्षेत्र भएर बग्ने कर्रा नदी, बिराटनगरमा रहेको सिंघिया र केशलिया नदि, बारा-पर्सामा रहेको सिर्सिया नदीहरूको विभिन्न स्थानबाट पानीको नमूना संकलन गरिएको थियो ।
- यसरी संकलन गरिएका नदिका पानीको नमूनाहरूको भौतिक तथा रासायनिक परिक्षण गरिएको ।

नमुना संकलन गर्दा खिचिएको तस्बिरहरु

गोकर्णेशवर नजिकै पानीको नमुना संकलन गरिदै

पशुपती नजिकै पानीको नमुना संकलन गरिदै

थापाथली पुल मुनि पानीको नमुना संकलन गरिदै

चोभार नजिकै पानीको नमुना संकलन गरिदै

कार्यक्रमको उपलब्धी:

- छनौट गरिएका पानीको श्रोतहरुको प्रदुषणको अवस्थाबारे जानकारी भएको ।
- औद्योगिक क्षेत्र भएर बग्ने पानीका श्रोतहरुमा प्रदुषणको अवस्था अत्यधिक रहेको पाइएको ।
- जलप्रदुषण न्यूनीकरण गर्न आवश्यक सुझावहरु विभाग समक्ष पेश गरेको ।

२.८.४ वातावरणीय अध्ययन तथा तथ्यांक शाखा

शाखा परिचय

वातावरण विभागमा रहेका शाखाहरु मध्येको एक वातावरणीय अध्ययन तथा तथ्यांक शाखा हो । यस शाखाको कार्यविवरण यस प्रकार रहेको छ ।

- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।
- जलवायु परिवर्तन भू-क्षयीकरण, मरुभूमिकरण तथा जैविक विविधताको हासका कारण वातावरणमा पर्ने नकारात्मक असर प्रभावहरू पहिचान गरी अनुकूलन तथा न्यूनीकरण गर्ने कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्ने गराउने तथा यस सम्बन्धमा अन्य सरोकारवालाहरू समेतको समन्वयमा कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- हरितगृह ग्याँसको उत्सर्जन न्यून गर्ने एवं अनुकूलन सम्बन्धी आवश्यक प्रविधिको विकास तथा हस्तान्तरण एवं प्राविधिक तथा आर्थिक सहूलियत प्रदान गर्ने सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनबाट हुन सक्ने प्रभावको न्यूनीकरण एवं अनुकूलन सम्बन्धी कार्यहरूको पालना एवं प्रभावकारीता सम्बन्धी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतानुसार वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रकाशन गर्ने ।
- स्वच्छ विकास संयन्त्र सम्बन्धी प्रस्तावहरूको कार्यान्वयनसंग सम्बन्धित अनुगमन एवं मूल्याङ्कन गर्ने ।
- स्वच्छ विकास सम्बन्धी प्रस्तावहरूको कार्यान्वयनबाट गरिवी निवारण लगायत दिगो विकासको लक्ष्य हाँसिल गर्न सहयोग पुगे नपुगेको बारेमा स्थिति प्रतिवेदन तयार गरी प्रकाशन गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी महासन्धि एवं यस अन्तर्गतका प्रोटोकलमा उल्लिखित प्रावधानहरू एवं पक्ष राष्ट्रहरूको सम्मेलनबाट पारित निर्णयहरूका कार्यान्वयनको लागि तोकिएका अन्य कार्यहरू गर्ने ।
- प्रकोप न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति तथा रणनीति तयार गर्ने ।
- राष्ट्रिय अनुकूलन कार्ययोजना (नापा) मा उल्लेख भएका अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- प्राकृतिक तथा मानव सृजित प्रकोपहरूबाट हुने जोखिमबाट बच्न गर्न सकिने उपायहरूबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।

यसै कार्य विवरणको आधारमा रहि वार्षिक स्विकृत कार्यक्रमको आधारमा शाखालाई विभागबाट तोकिएका कार्यक्रमहरू वातावरणीय अध्ययन तथा तथ्याक शाखा शाखाले सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

तालिका: शाखाको जनशक्ति विवरण

पद	पद	पदपूर्ति	रिक्त	कैफियत
निर्देशक (रा. प. द्वि. कृषि एगृ इको एण्ड मार्केटिङ्ग)	१	०	१	हाल रिक्त
मेकानिकल इञ्जिनियर (रा.प.तृ., प्रा.,इन्जि., मेका, ज.मे.)	१	१		
वातावरण निरीक्षक (रा.प.तृतीय, विविध)	४	२	२	हाल रिक्त
सहायक वन अधिकृत (रा.प.तृतीय वन, ज.फ.)	१	०	१	हाल रिक्त
हाल निर्देशकको जिम्मा वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन शाखाका निर्देशक र अनुपस्थितिमा रोल बमोजिम अन्य शाखाका प्रमुखहरूलाई तोकिएको ।				

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

१) वातावरण जर्नल भल्युम ५ प्रकाशन (१ पटक)

वातावरण, जलवायु परिवर्तन, दिगो विकास आदि वातावरण विषयका विभिन्न अवयवहरू सम्बन्धित विषयका खोज तथा अनुसन्धानमूलक लेख, रचनाहरू समावेश गरी वातावरण जर्नल २०१९ प्रकाशन गर्ने यस विभागको वार्षिक कार्यक्रम रहेको थियो ।

प्रगति:

- जर्नलको लागि आवश्यक लेख रचनाहरूको संकलन, विश्लेषण, छनौट, सम्पादन र प्रकाशन गर्नका लागि एक सम्पादक मण्डल गठन भएको र इच्छुक व्यक्तिहरूबाट लेख रचनाहरू माग गरी प्राप्त भएका जम्मा २८ वटा लेख रचना मध्ये सम्पादन मण्डलबाट छनौट हुन गएका २३ वटा लेख रचनाहरू समावेश गरी वातावरण जर्नल भल्युम ५, दुई सय पचास प्रति प्रकाशन गरीयो ।
- वातावरण जर्नल सप्ताह व्यापी विश्व वातावरण दिवसको अन्तिम दिन माननिय वन तथा वातावरण मन्त्री श्री शक्ति वहादुर बस्नेतज्यू द्वारा विमोचन भयो ।
- प्रकाशन गरिएको जर्नल लेखक, इच्छुक पाठकहरू तथा सम्बन्धित निकायका कर्मचारी, सर्वसाधारणहरूलाई समेत वितरण गरिएको साथै विभागको वेबसाइटमा समेत उक्त जर्नलको इलेक्ट्रोनिक भर्सन राखिएको छ ।

तालिका: वातावरण जर्नल, २०१९ भल्युम ५ मा प्रकाशित लेखको विषय र लेखकको नाम थर

S.N	Title of Article	Authors
१	Use of cloth bags as an ecofriendly and cost effective method of cucurbit's fruitfly <i>Bactocera cucurbiteae</i> Coq. Management on Sponge gourd <i>Luffa cylindrical</i> (L.) Roem. in Kathmandu, Nepal	Suroj Pokhrel, Ph.D
२	Flood Hazard Mapping and Vulnerability Analysis of Bishnumati River, Kathmandu	Deepa Pradhan, Tirtha Raj Adhikari
३	Estimation of water use coefficient for assessing industrial water demand of various industries of Kathmandu valley	Rabin Malla, Aashis Sapkota, Palpasa Prajapati
४	Assessment of Heavy Metals in Landfill leachate: A case study of Sisdol landfill site, Okharpauwa, Nuwakot	Kishor Kumar Maharjan and Praveen Kumar Regmi
५	Mercury and its Health Impact: A Review of the Literature	Upendra K.C.Swasti Shrestha
६	Comparison of Particulate Matter between Major Urban and Construction Area of the Kathmandu Valley	Sarina Khanal, Sunil Babu Khattri Amrita Angdembe, Abhishesh Nepal
७	Assessing the grazing pressure and resource dependency of Community livelihoods in South- Western section of Shuklaphanta National Park	Tark Raj Joshi
८	Assessment of Indoor Air Pollution and Associated Health Impacts in Households Equipped with and without Biogas: A Case for Amlekhganj	S Shrestha, HS Baral
९	Particulate matter pollution in Nepal: Analysis of air quality monitoring station (AQMS) data for the year 2017.	Govinda Prasad lamichhane, Rajeshor Paudel, Shankar Prasad Paudel
१०	Vegetation dynamics from edge to interior gradient in Old Padampur area of Chitwan National Park, Nepal.	Chandramani Aryal, Saroj Pokhrel, Rashila Deshar
११	Environmental Compliance status of Cement Industries of Dang, Nawalparasi and Dhading districts of Nepal.	Rajeshor Paudel, Govinda Prasad lamichhane
१२	Environmental Compliance Monitoring of Environmental Assessment (ea) Implementation of Different Projects with Special Emphasis on Muck Management.	P. Neupane P. Basnet, Mamata Aryal

१३	Rate of carbon sequestration estimation in soils of Bailbandha buffer zone community forest, Far western Nepal.	Laxmi Thagunna
१४	Status of Human-Snow Leopard Conflict and the Community Practice towards its Conservation Gharapjhong Rural Municipality, 'Ward No. 5' Mustang Nepal	Thakali Sanjog, Bhupendra Sharma
१५	Assessing river water suitability for strawberry irrigation: a case study of Kolpu Khola watershed in central Nepal	Prava Pandey Vishnu Prasad Pandey, Deepak Wagle
१६	Impact Assessment Of Flood Hazard In Babai River, Buffer Zone Of Bardiya National Park	TrilochanSubedi
१७	Assessment of Air Pollution in Chabahil, Kathmandu Metropolitan City, Nepal: A Community Perspective	Er. Prakash Gyawali Prof. Narbikram Thapa, PhD
१८	Social Cost Estimation Of Aircraft Landing And Take Off Emission For International Fleet Operating At Tribhuvan International Airport, Kathmandu.	KritiNepal, MukeshDangol SunibabuKhatryand Parbat Raj Thani
१९	Municipal Solid Waste Management in Godawari Municipality of Lalitpur District, Nepal	Bima Maharjan
२०	Provisioning Ecosystem Services: Potential of Payment for Ecosystem Services (Pes) In Taltalaiya Wetland Area, Sunsari	Arjun subedi
२१	Climate Change Adaptation Practices of Farmers in Banke District of Nepal.	Jeevan Lamichhane, Surya Adhikari, Tara Sharma,
२२	Potential of Methane Gas Emission from Household Waste of Kathmandu, Nepal	Shusila Baniya, Om Bam Malla, Shreejan Ram Shrestha
२३	Synthesis and Characterization of Activated Carbon Zeolite Composite from Coal Fly Ash for Pb (II) removal from Aqueous Solution	Mahesh Regmi and Vinay Kumar Jha*

उपलब्धि एवं प्रभाव

- वातावरण जर्नल प्रकाशनबाट वातावरण र जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विषयमा जिज्ञासा राखेहरूलाई केही मात्रामा भए पनि नवीनतम ज्ञान र सूचना प्राप्त भई वातावरण प्रवर्द्धन र संरक्षणको क्षेत्रमा योगदान पुग्ने देखिन्छ ।

जर्नल विमोचन कार्यक्रमका तस्विरहरु

२) कौसी खेती

बढ्दो शहरीकरणबाट दैनिक रूपमा घरायसी फोहोर बढ्दै गईरहेको र खेती योग्य जमिनको कमी भईरहेको अवस्थामा घरको कौसीमा उक्त फोहोरबाट तयार गरिएको मलको तरकारी, फलफूलहरु उत्पादनको लागि भौतिक पूर्वाधारहरु तयार गरी आफुलाई आवश्यक पर्ने तरकारी फलफूलहरुको उत्पादन गर्न सकिन्छ । शहरी तथा बढि जनघनत्व भएको स्थानहरुमा खेतीका लागि जमिन उपलब्ध नहुने हुदा यो कार्यक्रम शहरी तथा बढी जनघनत्व भएका स्थानहरुमा उपयुक्त हुन्छ । साथै शहरी क्षेत्रमा घरको छतछतमा कौसी खेती प्रवर्द्धन गरि विषादी रहित तरकारी खाने वानीको विकास गर्न पनि केही हदसम्म यस कार्यक्रमले मद्दत गर्दछ । आ. व. २०७५/७६ मा काठमाडौंमा कौसी खेती सम्बन्धि अध्ययन कार्यक्रम रहेको थियो । यस कार्यक्रम अन्तर्गत दुई वटा समूहको छनौट गरीएको थियो । छनौटमा परेका समूहहरु तपसिल बमोजिम रहेका छन् ।

१. सिर्जनसिल एकिकृत दिगो विकास समाज का.म.पा. २९, लैनचौर काठमाडौं ।

२. ऐरावत नयाँ बस्ति महिला समूह हात्तिवन ललितपुर ।

सिर्जनसिल एकिकृत दिगो विकास समाज का.म.न.पा.२९ लैनचौर द्वारा कपुरधारा टोल सुधार समिति, महिला समिति र सरोकारहरूलाई राखी तीन दिने कौसी खेती तालिम मिति २०७४/१०/२७ देखि २०७५/१०/२९ गते सम्म गरिएको थियो र सो तालिमलाई प्रभावकारी बनाउन कौसी खेती तरिका प्रदर्शन कार्यक्रम (demonstration) कपुरधारा महिला समूहकी उपाध्यक्ष श्री सावित्री पण्डितको घरमा कौसी खेतीको डेमो सम्पन्न गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा चालिस जना महिला सहभागी र दस जना पुरुष गरी जम्मा पचास जनाको सहभागीको रहेको थियो । प्रदर्शनी गर्ने घरमा तपसिलका बिउहरू लगाइएको थियो । रायो साग, चम्सुर साग, सोंप साग, चाइनिज साग, पालुङ्ग साग, मेथी, धनिया, लसुन, प्याज, बन्दा, भाण्टा, अकवरे खुर्सानी, टमाटर, मूला, गाँजर, चेरी र सुन्तला आदि । अत यस कार्यक्रमबाट सहभागीहरू अत्यन्तै खुशी देखिए र यो विषय अत्यन्तै समय सापेक्षिक रहेको र यसको प्रयोग आफै गर्ने भन्दै प्रत्येक सहभागीले एक एक गो व्याग लिएका थिए र आगामी दिनमा शहरी क्षेत्रमा यसलाई अभियानको रूपमा अगाडी बढाउनको लागि माग पनि गर्नु भयो थियो । त्यस्तै ऐरावत नयाँ बस्ति महिला समूह हात्तिवन ललितपुरद्वारा समूहमा भएका २० जनालाई तालिम मार्फत कौसी खेती सम्बन्धी जनचेतना विस्तार गर्ने कार्यक्रम गरियो ।

उपलब्धि

बढ्दो जनसंख्याको कारणले दैनिक घरायसी फोहोर बढ्दै गइरहेको हुँदा घरमा नै कुहिने वस्तुबाट जैविक मल बनाई कौसी खेतीमा प्रयोग गरि स्वच्छ तरकारी फलाउन सकिने देखिनुको साथै सफा, हरियाली शहर बनाई स्वस्थ वातावरण बनाउन यस कौसी खेतीको महत्वपूर्ण योगदान देखिन्छ ।

३) जलवायु अनुकूलित गाउँ कार्यक्रम

आ. व. २०७२/७३ देखि ०७५/०७६ सम्म विभागले निरन्तर रूपमा जलवायु अनुकूलित गाँउ कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आईरहेको छ । यो कार्यक्रम जलवायु अनुकूलित गाँउ कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७३ लाई आवश्यकता अनुसार स्तरोउन्ती गरि सञ्चालन गरिदै आएको हो । यस कार्यक्रमले पाँच वटा विशेष क्षेत्रहरू पहिचान गरि तत् तत् क्षेत्रहरूमा विभिन्न किसिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । यसै क्रममा आ. व. २०७५/७६ मा जलवायु अनुकूलित गाउँ सञ्चालन भएका स्थानहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

तालिका: जलवायु अनुकूलित गाउँ सञ्चालन भएका स्थानहरू

सि.न.	नगरपालिकाको नाम, ठेगाना
-------	-------------------------

सि.न.	नगरपालिकाको नाम, ठेगाना
१.	भरतपुर महानगरपालिका, चितवन
२.	गौराधन नगरपालिका, झापा
३.	दमक नगरपालिका, झापा
४.	धनकुटा नगरपालिका, धनकुटा
५.	बराहक्षेत्र नगरपालिका, सुनसरी
६.	सोलुदुधखण्ड नगरपालिका, सोलुखुम्बु
७.	सिद्धिचरण नगरपालिका, ओखलढुंगा
८.	पाँचखाल नगरपालिका, काभ्रेपलाञ्चोक
९.	नमोबुद्ध नगरपालिका, काभ्रेपलाञ्चोक
१०.	मादी नगरपालिका, चितवन
११.	राप्ति नगरपालिका, चितवन
१२.	वाणगडगा नगरपालिका, कपिलवस्तु
१३.	रेसुङ्गा नगरपालिका, गुल्मि
१४.	राईनास नगरपालिका, लमजुङ
१५.	छायानाथ रारा नगरपालिका, मुगु
१६.	स्वर्गद्वारी नगरपालिका, प्युठान
१७.	नलगाड नगरपालिका, जाजरकोट
१८.	भेरीमालिका, जाजरकोट
१९.	नारायन नगरपालिका, दैलेख
२०.	साफेबगर नगरपालिका, अछाम
२१.	त्रिबेनी नगरपालिका, बाजुरा
२२.	तिलाठिकोईलाडि गाउँपालिका, सप्तरी
२३.	काडादेवि गाउँपालिका, रामेछाप
२४.	तामाकोसी गाउँपालिका, दोलखा
२५.	शुभकालिका गाउँपालिका, रसुवा
२६.	तारेकेश्वर गाउँपालिका, नुवाकोट
२७.	बागमती गाउँपालिका, ललितपुर
२८.	बागमती गाउँपालिका, मकवानपुर

सि.न.	नगरपालिकाको नाम, ठेगाना
२९.	छत्रदेव गाउँपालिका, अर्घाखाचि
३०.	छत्रकोट गाउँपालिका, गुल्मि
३१.	अर्जुनचौपारी गाउँपालिका, स्याङजा
३२.	देवघाट गाउँपालिका, तनहु
३३.	सहिद लखन गाउँपालिका, गोर्खा
३४.	मादी गाउँपालिका, कास्की
३५.	जलजला गाउँपालिका, पर्वत
३६.	त्रिवेनि गाउँपालिका, रुकुम
३७.	मादी गाउँपालिका, रोल्पा
३८.	दर्मा गाउँपालिका, सल्यान
३९.	ब्यास गाउँपालिका, दार्चुला
४०.	भागेश्वर गाउँपालिका, डडेल्धुरा
४१.	थाहा नगरपालिका, मकवानपुर

४) स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना (LAPA) निर्माण

मानव जगत पृथ्वीको उष्कृत रचना हो । यद्यपि मानवजन्य क्रियाकलाहरु जस्तै बढ्दो औद्योगिकरण, वन विनाश, अब्यवस्थित पशुपालन, फोहरमैला आदिले नै हरितगृह ग्यास उत्सर्नमा वृद्धि भई नेपालमा पनि जलवायु परिवर्तनको प्रतिकुल प्रभाव पर्न थालेको विभिन्न अध्ययनहरुले देखाएको छ । नेपालमा जलवायु परिवर्तनको असरको कारण कृषि तथा खाद्य सुरक्षा वन तथा जैविक विविधता, जलश्रोत तथा उर्जा, मानव स्वास्थ्य, जलवायु जन्य प्रकोप तथा बसोबास तथा भौतिक पूर्वाधारका क्षेत्रमा असर पारेको तथ्य नेपाल सरकार राष्ट्रिय अनुकुलन कार्यक्रम, २०६७ ले पनि औल्याएको छ ।

जलवायु परिवर्तनको असर तथा जलवायुजन्य विपदबाट विपन्न महिला तथा बालबालिका वृद्धवृद्धा तथा फरक क्षमता भएका समुदायहरु बढी प्रभावित हुने विभिन्न अध्ययनहरुले देखाएको छ । बाढी, खडेरी, सुख्खा, अनियमित तथा अनियन्त्रित वर्षा, रोगकिराको आगमन, आगलागी, आँधीहुरी, असिना आदि जलवायुजन्य प्रकोपको कारण समुदायले कृषि क्षेत्रमा प्रत्यक्ष रुपमा असर परेको महसुस गरेको पाइएको छ । यसै सन्दर्भमा स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना तथा स्थानीय विपद व्यवस्थापन योजनाले पनि जलवायुजन्य

प्रकोप तथा विपद्हरूबाट परेको वा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावबाट स्थानीय स्तरमा अनुकूलन क्षमता वृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्नका लागि विशेष जोड दिएको छ । यसै सन्दर्भमा आ.व. २०७५/७६ को वार्षिक कार्यक्रम अन्तर्गत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (LAPA) निर्माण गर्ने कुल ७ पालिका रहेको भएता पनि देहायका तीन नगरपालिकाहरूद्वारा यस कार्ययोजना निर्माण गरिएको थियो ।

१. जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन योजना, वेदकोट नगरपालिका, कन्चनपुर
२. जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना, कृष्णनगर नगरपालिका, कन्चनपुर
३. स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना, लम्की चुहा नगरपालिका, कैलाली ।

२.८.५ .वातावरणीय परिक्षण तथा अनुगमन शाखा

शाखाको परिचय:

यो शाखा वातावरण विभागका ५ शाखामध्येको एक शाखा हो । वातावरणीय परिक्षण तथा अनुगमन शाखा विशेष गरी वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA) गरिएका विकास निर्माण आयोजनाको अनुगमन, मूल्यांकन तथा जनगुनासाहरूको व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित छ ।

एक जना वैज्ञानिक अधिकृत (रा.प. द्वितीय) सहित ६ जना वातावरण निरीक्षक (रा.प. तृतीय), १ जना जियोलोजिस्ट र दुई जना इन्जिनियर (रा.प. तृतीय) गरी यस विभागको कुल जनशक्ति १० जना रहेको छ ।

वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गरिएका विकासका आयोजनाहरूको निर्माणका दौरान अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने, निर्माण सम्पन्न भैसकेर आयोजना चालु भएको दुई वर्षपछि वातावरणीय परीक्षण (Environmental Auditing) गर्ने, अनुगमन तथा परीक्षणका क्रममा भेटिएका तथ्यहरू समेटेर प्रतिवेदन तयार पारि सम्बन्धित निकायमा पेश गर्ने, क्षेत्र निर्धारण (Scoping), कार्यसूची (ToR) तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA) प्रतिवेदनमा रायसुझाव दिने लगायतका कार्यहरू यस शाखाले गर्दै आइरहेको छ । त्यसै गरी समय समयमा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सँग सम्बन्धित स्थानीय स्तरबाट आएका उजुरी तथा गुनासाहरू उपर स्थलगत अध्ययन गरी उचित सुनुवाई गर्ने लगायतका कार्यहरू पनि यस विभागले गर्दै आइरहेको छ ।

कार्यक्रमको प्रगति विवरण

१) वातावरणीय परिक्षण (EIA Audit) गर्ने

वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन प्रतिवेदन स्वीकृत गराई आयोजना संचालन भएको दुइ वर्षपछि वातावरणीय परिक्षण गर्नुपर्ने कानुनी प्रावधान रहेको छ । विशेष गरि वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको वातावरण व्यवस्थापन योजना (Environment Management Plan) अनुसार वातावरणीय मामिलाहरूको व्यवस्थापन भैराखेका छन् वा छैनन् भन्ने बारेमा जानकारी लिनको लागि वातावरणीय परिक्षण कार्य सम्पन्न गरिन्छ । वातावरणीय परिक्षण गर्ने अख्तियारी वन तथा वातावरण मन्त्रालयले यसै विभागलाई दिएको हुनाले आ.व. २०७५/७६ मा विभागले ५ वटा आयोजनाहरूको वातावरणीय परिक्षण सम्पन्न गरेको थियो । तालिका नं. १ ले सो वातावरणीय परिक्षणको विस्तृत विवरण प्रस्तुत गरेको छ ।

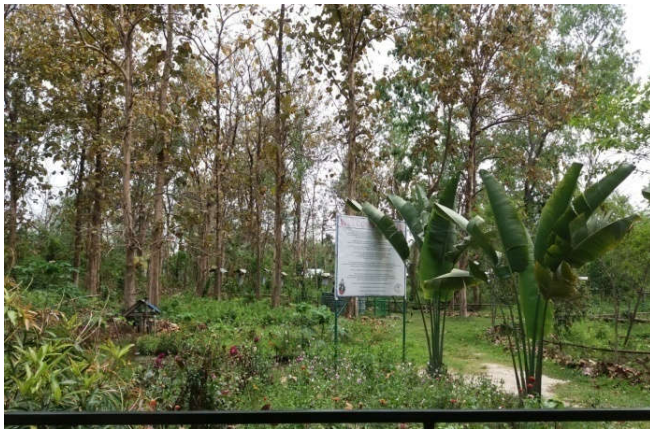
तालिका: वातावरणीय परिक्षण गरिएका आयोजनाहरू

कार्यक्रम अवधि	स्थान	कैफियत
पहिलो चौमासिक	<ul style="list-style-type: none"> सुर्य नेपाल प्रा लि . 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ EIA प्रतिवेदनमा लेखिएका प्रायः उपायहरू पालना भएको
तेश्रो चौमासिक	<ul style="list-style-type: none"> किस्ट मेडीकल कलेज 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ EIA प्रतिवेदनमा लेखिएका उपायहरू पालना नभएकोले कारबाहीका लागि सिफारिस गरिएको
तेस्रो चौमासिक	<ul style="list-style-type: none"> सार्दी खोला हाइड्रो पावर आयोजना सार्दी खोला Transmission line सुखानी स्मृती पार्क 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ EIA प्रतिवेदनमा लेखिएका प्रायः उपायहरू पालना भएको ➤ EIA प्रतिवेदनमा लेखिएका प्रायः उपायहरू पालना भएको ➤ EIA प्रतिवेदनमा लेखिएका प्रायः सबै उपायहरू पालना भएको। फोहर व्यवस्थापन उचित तरिकाबाट गर्नु पर्ने सुझाव

कार्यक्रमका तस्वीरहरु:

किस्ट मेडिकल कलेज

सुखानी स्मृती पार्क

२) वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन भएका आयोजनाहरुको अनुगमन एवं अन्तरक्रिया (वातावरण संरक्षण /सरसफाइ कार्यक्रम)

वातावरणीय परीक्षण तथा अनुगमन शाखाले विभिन्न ११७ वटा वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण स्वीकृत भएका भएका आयोजनाहरुको (निर्माण तथा संचालनका क्रममा) अनुगमन गरि सुझाव तथा चेतावनी सम्बन्धित आयोजनालाई पठाएको थियो ।

तालिका: वातावरण विभागद्वारा अनुगमन गरिएका वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण भएका आयोजनाहरु

क्र.स.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	वातावरणीय अध्ययनको प्रकार	आयोजना को प्रकार	विभागको कदम
--------	--------------	--------	---------------------------	------------------	-------------

क्र.स.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	वातावरणीय अध्ययनको प्रकार	आयोजनाको प्रकार	विभागको कदम
१	वि एण्ड वि अस्पताल प्रालि.	काठमाडौं	EIA	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
२	गणेशमान सिंह मेमोरियल अस्पताल	ललितपूर	IEE	अस्पताल	कारबाहिको रकम जम्मा भएको स्थिति
३	भेनस अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको थप समय
४	भेनस अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको थप समय
५	अन्नपूर्ण न्यूरो अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
६	ह्याम्स अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
७	ग्राण्डी अस्पताल	काठमाडौं	EIA	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
८	इशान बाल तथा महिला अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
९	चिरायु हस्पिटल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको-सुझाव दिइएको
१०	ब्लुकस अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
११	वि स्मृति .पी.अस्पताल	वसुन्धारा काठमाडौं	IEE	अस्पताल	
१२	ग्लिन सिटी अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
१३	विनायक अस्पताल तथा प्रसुति गृह	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
१४	शहिद मेमोरियल अस्पताल	कलंकी काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
१५	एभरेष्ट अस्पताल	बानेश्वर काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
१६	हेल्पिड हेण्डस सामुदायिक अस्पताल	चावहिल काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
१७	मेडिकेयर अस्पताल	चावहिल काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
१८	नोवेल हस्पिटल प्रा लि	सिनामंगल काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
१९	ओम अस्पताल	चावहिल काठमाडौं	EIA	अस्पताल	बयान लिइएको

क्र.स.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	वातावरणीय अध्ययनको प्रकार	आयोजनाको प्रकार	विभागको कदम
२०	आयुर्वेद चिकित्सालय	काठमाडौं		अस्पताल	
२१	काठमान्डु मोडेल अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	
२२	शुक्रराज मेमोरियल तथा सरुवा रोग अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	
२३	नेपाल आँखा अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	
२४	मनमोहन मेमोरियल सामुदायिक अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
२५	नर्भिक इन्टरनेशनल अस्पताल	काठमाडौं		अस्पताल	
२६	काठमाडौं भ्याली अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	
२७	काठमाण्डौ मडिकल कलेज तथा शिक्षण अस्पताल	काठमाडौं	EIA	अस्पताल	कारबाहिको रकम जम्मा भएको स्थिति
२८	मनमोहन मेमोरियल अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	
२९	शहिद गंगालाल राष्ट्रिय हृदय रोग	काठमाडौं		अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
३१	सुष्मा कोइराला मेमोरियल अस्पताल	काठमाडौं		अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
३२	नेपाल मेडिकल कलेज	काठमाडौं	EIA	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
३३	अर्थोपेडिक अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
३४	कान्तिपुर अस्पताल प्रा लि	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	बयान लिइएको
३५	सुमेरु अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
३६	विरेन्द्र सैनिक अस्पताल	काठमाडौं	threshold	अस्पताल	
३७	नेपाल प्रहरी अस्पताल	काठमाडौं	IEE	अस्पताल	
३८	परोपकार प्रसुती अस्पताल	काठमाडौं	threshold	अस्पताल	
३९	निदान अस्पताल	ललितपुर	IEE	अस्पताल	
४०	नेपाल क्यान्सर अस्पताल	ललितपुर	IEE	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
४१	मानसिक अस्पताल	ललितपुर	threshold	अस्पताल	बयान लिइएको
४२	कान्ति बाल अस्पताल	काठमाडौं	threshold	अस्पताल	
४३	त्रि वि शिक्षण अस्पताल	काठमाडौं	EIA	अस्पताल	
४४	सिद्धि पोलिक्लिनिक	काठमाडौं	threshold	अस्पताल	बयान लिइएको

क्र.स.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	वातावरणीय अध्ययनको प्रकार	आयोजनाको प्रकार	विभागको कदम
४५	ग्राण्डी सिटी हस्पिटल	काठमाडौं	threshold	अस्पताल	सुझाव पेस गरिएको
४६	स्टार हस्पिटल	ललितपुर	IEE	उद्योग	बयान लिइएको
४७	सूर्य नेपाल प्रा.ली.	बारा	EIA	उद्योग	
४८	राप्ती तथा सहायक खोलाहरूमा नदीजन्य पदार्थ उत्खनन	दाङ	EIA	उद्योग	
४९	Golden hospital	Biratnagar	IEE	अस्पताल	
५०	Sanjivani hospital	Biratnagar	threshold	अस्पताल	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
५१	Surakshya hospital	Biratnagar	IEE	अस्पताल	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
५२	AIMS hospital	Biratnagar	threshold	अस्पताल	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
५३	Saptakoshi hospital	Biratnagar	IEE	अस्पताल	
५४	Neuro hospital	Biratnagar	IEE	अस्पताल	
५५	Pashupati khadya tel udhyog	Sunsari	IEE in process	उद्योग	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
५६	Binayak Oxygen udhyog	Sunsari	Threshold	उद्योग	सुझाव पेस गरिएको
५७	Swadeshi sabun udhyog	Sunsari	Below IEE threshold	उद्योग	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
५८	Subhashree cement udhyog	Arghakhanchi	IEE	उद्योग	सुझाव पेस गरिएको
५९	Singati HP	Dolakha	EIA	जलविद्युत	सुझाव पेस गरिएको
६०	Suri HP	Dolakha	EIA	जलविद्युत	सुझाव पेस गरिएको
६१	Universal HP	Dolakha	EIA	जलविद्युत	सुझाव पेस गरिएको
६२	Kalinchowk cable car	Dolakha	EIA	पर्यटन	सुझाव पेस गरिएको
६३	Shankarmochan Sand Refinery	Dhanusha	IEE/complaint	उद्योग	
६४	Hama Steels	Dhanusha	IEE	उद्योग	सुझाव पेस गरिएको
६५	RC lead Battery	Dhanusha	IEE	उद्योग	सुझाव पेस गरिएको
६६	Jagadamba Steels	Bara	IEE	उद्योग	बयानको लागि बोलाइएको
६७	Pashupati Ply	Dhanusha	IEE	उद्योग	

क्र.स.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	वातावरणीय अध्ययनको प्रकार	आयोजनाको प्रकार	विभागको कदम
६८	Bijayapur 1 HP	Kaski	IEE	जलविद्युत	सुझाव पेस गरिएको
६९	Sardi khola HP	Kaski	EIA	जलविद्युत	सुझाव पेस गरिएको
७०	Sardi Khola Transmission line	Kaski	EIA	प्रसारण लाइन	सुझाव पेस गरिएको
७१	Mardi khola HP	Kaski	EIA	जलविद्युत	सुझाव पेस गरिएको
७२	Chandragiri Hills private limited	Kathmandu	EIA	पर्यटन	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
७३	B&C Medical College	Jhapa	EIA	अस्पताल	
७४	Manmohan Memorial Community Hospital	Jhapa	IEE	अस्पताल	
७५	Purnatunga Birta City Hospital	Jhapa	IEE	अस्पताल	
७६	Surya Nepal Pvt Ltd.	Bara	EIA	उद्योग	
७७	Quality Grit and Crusher Industry P. Ltd.	Tanahun	IEE	उद्योग	
७८	Avanish Distillery	Tanahun	IEE	उद्योग	
७९	Khanal Gitti Baluwa Udhyog	Tanahun	IEE	उद्योग	
८०	Surya Blenders	Tanahun	IEE	उद्योग	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
८१	Makalu Distillery	Tanahun	Not assessed	उद्योग	कारबाहीको लागि सिफारिस गरिएको
८२	Karyasiddhibinayak Nirman Samagri	Kaski	Not assessed	उद्योग	
८३	स्ट्रोग एग्रिगेट एण्ड ब्लक उद्योग	Kaski	Not assessed	उद्योग	
८४	छिम्केश्वरी रोडाढुङ्गा उद्योग प्रा.लि.	Kaski	Not assessed	उद्योग	
८५	के.वि.जि. क्रसर प्रा.लि.	Dang	IEE	उद्योग	बयान लिइएको-
८६	योगी ब्रदरश क्रसर प्रा.लि.	Dang	IEE	उद्योग	बयान लिइएको-
८७	बबई नदि च्याँठ दोभान नदिजन्य पदार्थ उत्खनन	Dang	IEE	उद्योग	
८८	स्वर्गद्वारी क्रसर प्रा.लि.	Dang	IEE	उद्योग	बयान लिइएको-
८९	दागं गढुवा नदिजन्य पदार्थ उत्खनन	Dang	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको

क्र.स.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	वातावरणीय अध्ययनको प्रकार	आयोजनाको प्रकार	विभागको कदम
९०	Nepal Distillery	Kathmandu	(उजुरी)	उद्योग	
९१	Nepal Medical College (642 beds)	Kathmandu	EIA	अस्पताल	
९२	Kantipur Hospital P. Ltd. (50 beds)	Kathmandu	IEE	अस्पताल	
९३	Medicare Hospital & Research Center (100 beds)	Chabahil	IEE not approved	अस्पताल	
९४	Aruna Distilleries	Nawalparasi	IEE	उद्योग	
९५	बाच्छेबुडूवा ऋसर उत्खनन	Pokhara	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
९६	Chilime HP	Rasuwa	Threshold	जलविद्युत	
९७	Syafrubesi-Hakubesi Road	Rasuwa	EIA	सडक	
९८	Galchi-Betrawati-Syafrubesi Road	Rasuwa	IEE	सडक	
९९	Upper Syanjen	Rasuwa	EIA	जलविद्युत	
१००	Lower Syanjen	Rasuwa	EIA	जलविद्युत	
१०१	Rasuwagadhi	Rasuwa	EIA	जलविद्युत	
१०२	Mailung transmission line	Rasuwa	EIA	प्रसारण लाइन	
१०३	Sarbottam Cements	Nawalparasi	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको(उजुरी)
१०४	Lumbini Sugar Industry	Nawalparasi	Threshold	उद्योग	
१०५	Evergreen Hospital	Nawalparasi	IEE	अस्पताल	IEE को प्रकृत्यामा
१०६	Prithvi Chandra Hospital	Nawalparasi	Threshold	अस्पताल	वि.सं १९६५ मा स्थापना भएको
१०७	CG Cements	Nawalparasi	IEE	उद्योग	
१०८	Bir Hanuman Brick Industry	Sindhupalchowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
१०९	Palanchowk Bhagwati Fixed Chimney Brick Industry	Sindhupalchowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
११०	Subarneshwori Brick Industry	Sindhupalchowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको

क्र.स.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	वातावरणीय अध्ययनको प्रकार	आयोजनाको प्रकार	विभागको कदम
१११	Jay Bhimsen Brick Industry	Sindhupal chowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
११२	Palanchowk Bhagwati Brick Industry	Sindhupal chowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
११३	Upakar Brick Industry	Sindhupal chowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
११४	Nabadurga Brick Industry	Sindhupal chowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
११५	High Himalayan Multipurpose Ply Industry	Sindhupal chowk	(उजुरी)	उद्योग	सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएको
११६	Khimti I HP	Ramechhap	threshold	जलविद्युत	
११७	Khimti II HP	Ramechhap	IEE	जलविद्युत	

कार्यक्रमका तस्वीरहरु:

विजयपुर खोला हाइड्रोपावर

सर्वोत्तम सिमेन्ट उद्योग

शुभ श्री अग्नी सिमेन्टको चुनढुङ्गा खानी

पृथ्वीचन्द्र अस्पताल प्रा. लि.

शुभ श्री अग्नी सिमेन्ट उद्योग

चन्द्रागिरी रिसोर्टको भवनहरू

२.९ आ.व. २०७५/७६ मा बेरुजु फर्छ्यौट तथा राजस्व संकलनको स्थिति

यस विभागको आ.व. २०७५/७६ मा बेरुजु फर्छ्यौट को स्थिती तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका: आ.व. २०७५/७६ को बेरुजु फर्छ्यौटको स्थिति

क्र. सं.	जम्मा बेरुजु हजारमा	बेरुजु फर्छ्यौट हजारमा	प्रतिशत
१	२३६६	६८५	२८.९५

राजस्व संकलन यस विभागको प्रकृती नभएतापनि यस विभागले गरेका अनुगमन तथा निरिक्षणबाट कारवाहीमा परेका उद्योग प्रतिष्ठान तथा विकास आयोजनाहरूले दाखिला गरेको जरिवाना रकम यस विभागबाट संकलित राजस्वको श्रोत हो । आ.व. २०७५/७६ मा यस विभागले कुल ४ लाख राजस्व संकलन गरेको छ ।

भाग-३ समस्या, चुनौतीहरू र समाधान

३ १. कार्य सम्पादनमा आइपरेका समस्या, कठिनाई एवं चुनौतीहरू

- वार्षिक कार्यक्रम संसोधनमा ढिलाई तथा विभागमा महानिर्देशक पद धेरै समय रिक्त हुने तथा पटक पटक फेरिई रहनाले कामकाजमा कठिनाई भएक ।
- स्थानीय स्तरमा विभाग मातहतका संगठन नभएको हुँदा अन्य निकायसँग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन गर्न कठिन भएको ।
- शाखाहरूमा विगत लामो समयदेखि रिक्त रहेको दरबन्दी पूर्ति हुन नसकेको हुँदा कामकाज गर्न कठिनाई भएको ।
- विभागका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू नयाँ किसिमका भएको तथा विभागमा प्राविधिक पद (वातावरण निरीक्षक, ईन्जिनियर) को पद रिक्त रहेको कारण विभिन्न कार्यक्रम लक्ष्य अनुरूप सञ्चालन गर्न कठिनाई भएको ।
- वातावरण निरीक्षक पदको वृत्ति विकासको भन्दा नभएकोले कार्य गर्ने उत्प्रेरणामा असर गरेको ।
- वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनहरू समयमै विभागमा प्राप्त नहुँदा वातावरणीय परीक्षण तथा प्रभाव मूल्याङ्कन/अनुगमन गर्न कठिनाई रहेको ।,
- भौगोलिक अवस्थिति तथा आयोजनाका पहुँच मार्गहरूको खराब अवस्थाका कारण कुनै कुनै आयोजनामा अनुगमन तथा वातावरणीय परीक्षण गर्न कठिनाई हुने गरेको ।
- वातावरणीय अनुगमन तथा परीक्षणको लागि स्पस्ट निर्देशिका नभएको ।
- जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि नभएका कारण वातावरणीय परीक्षण (EIA Audit) गर्नमा कठिनाई हुने गरेको ।
- प्रचलित आर्थिक ऐन तथा नियमावलीको कारण स्वतन्त्र विज्ञहरूको सहयोग लिनु पर्ने कार्यहरू सम्पादन गर्न कठिनाई हुने गरेको ।

३ २. समस्या समाधानका लागि गरिएका पहलहरू

- शाखामा रिक्त रहेका स्थानहरूमा रोल बमोजिम अन्य शाखाका कर्मचारीहरूलाई तोकिएको कार्यक्रम गर्न पहल गरिएको ।
- कतिपय बोलपत्रहरू प्रथम पटकमा नपरेकोले दोस्रोपटक आवहान गरी कार्यक्रम गर्न पहल गरिएको ।

- वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन शाखाका प्रमुख लाई वातावरणीय अध्ययन तथा तथ्याङ्क शाखाको जिम्मेवारी थप गरिएको ।
- वा.प्र.मु .प्रतिवेदनहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापनको लागि मन्त्रालयलाई राय सुझाव दिने गरिएको ।
- क्षमता अभिवृद्धिको लागि मन्त्रालय तथा विभागमा समय-समयमा पहल तथा आग्रह गरिएको ।

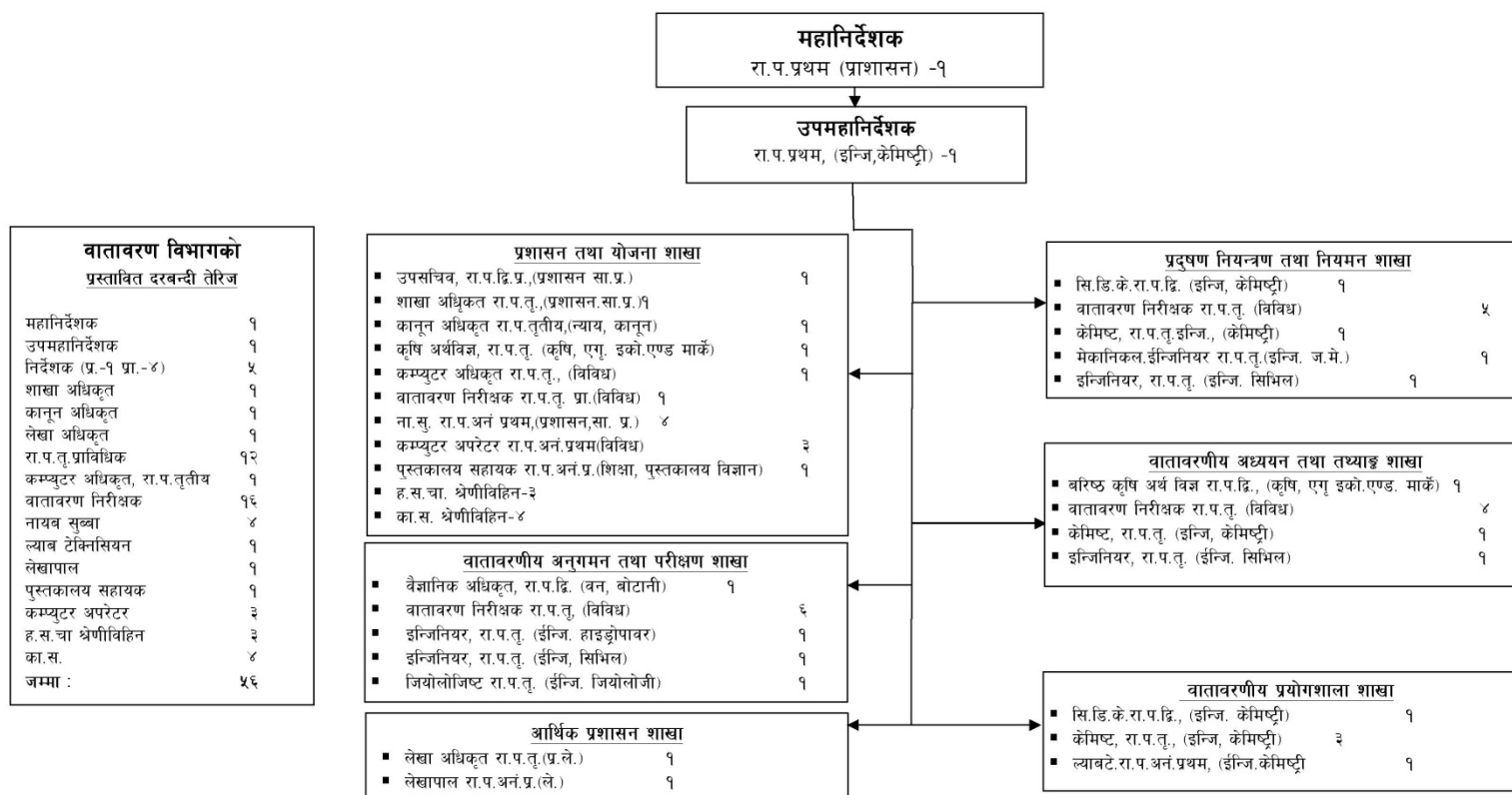
अनुसुचीहरु:

अनुसूची १: विभागको सांगठनिक संरचना

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वातावरण विभाग
सांगठनिक ढाँचा

अनुसूची २

विभागमा हालसम्म कार्यरत महानिर्देशकहरुको नामावली

क्र.सं.	नाम	पद	कार्यरत अवधि		कैफियत
			देखि	सम्म	
१	श्री रमेश स्थापित	नि.महानिर्देशक	२०६९/१०/२६	२०७०/०१/०३	
२	डा. युवकध्वज जि.सी.	महानिर्देशक	२०७०/०१/०४	२०७१/०१/१४	
३	डा. सुरोज पोखरेल	महानिर्देशक	२०७१/०२/१६	२०७२/०४/२६	
४	श्री जगदीश भक्त श्रेष्ठ	महानिर्देशक	२०७२/०४/२७	२०७२/११/२७	
५	श्री गणेश कुमार श्रेष्ठ	महानिर्देशक	२०७३/०१/१५	२०७३/०७/०९	
६	श्री दुर्गा प्रसाद दवाडी	महानिर्देशक	२०७३/०९/०६	२०७५/०४/३०	
७	श्री झलकराम अधिकारी	महानिर्देशक	२०७५/४/२८	२०७५/११/३०	
८	श्री नारायण प्रसाद सापकोटा	महानिर्देशक	२०७५/१२/१८	२०७६/०४/१२	
९	आभा श्रेष्ठ कर्ण	महानिर्देशक	२०७६/०४/१७	हालसम्म	